

Vademecum Nauczyciela

Wdrażanie podstawy programowej w szkole ponadpodstawowej

PLASTYKA, HISTORIA SZTUKI

MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

Vademecum

Nauczyciela

Wdrażanie podstawy programowej w szkole ponadpodstawowej

PLASTYKA, HISTORIA SZTUKI

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Warszawa 2019

Autorzy

Beata Lewińska, Jerzy Mierzwiak

Redakcja językowa i korekta

Karolina Strugińska

Redakcja techniczna i skład

Barbara Jechalska

Projekt okładki, layout

Wojciech Romerowicz

Elementy graficzne: © Jovan/stock.adobe.com, © Pushkarevskyy/stock.adobe.com,
© absent84/stock.adobe.com, © Julien Eichinger/Fotolia.com, © LynxVector/Fotolia.com

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Warszawa 2019

ISBN 978-83-66047-61-7

ISBN 978-83-66047-49-5 (seria *Vademecum nauczyciela. Wdrażanie podstawy programowej w szkole ponadpodstawowej*)

© Copyright by Ministerstwo Edukacji Narodowej

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

www.ore.edu.pl

tel. 22 345 37 00

Opracowano na podstawie materiałów przygotowanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej

---

Spis treści

Wprowadzenie <i>dr Wioletta Kozak</i>	5
Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego, III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum – przedmiot plastyka	11
Podstawa programowa przedmiotu plastyka	19
Komentarz do podstawy programowej przedmiotu plastyka <i>dr Beata Lewińska</i>	25
Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego, III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum – przedmiot historia sztuki	33
Podstawa programowa przedmiotu historia sztuki	41
Komentarz do podstawy programowej przedmiotu historia sztuki <i>dr Beata Lewińska</i>	49
Wskazówki metodyczne <i>dr Beata Lewińska, Jerzy Mierzwiak</i>	55

Wprowadzenie

Przygotowaliśmy dla Państwa publikację, której celem jest przybliżenie najważniejszych założeń reformy edukacji w liceum ogólnokształcącym oraz technikum¹. Wprowadzone zmiany wydłużyły czas nauki w liceum do 4 lat, a w technikum – do 5. Oprócz modyfikacji strukturalnych została wprowadzona także zmiana programowa, której najważniejszym celem jest odejście od wąskoutylitarnego, pragmatycznego kształcenia umiejętności na rzecz powrotu do uporządkowanej, systematycznej wiedzy jako podstawy edukacji – *traktowanie uporządkowanej, systematycznej wiedzy jako podstawy kształtowania umiejętności* (cel 1.) oraz *rozwijanie u uczniów szacunku dla wiedzy* (cel 8.). Zdaniem Stanleya J. Spanbauera naczelną wartością edukacji stanowi jasna, klarowna i uporządkowana wiedza. „Ona, zmieniając człowieka, ustawia go w coraz to innych szeregach. Jest odniesieniem do pragnień niechwilowych i ponadto widzianych przez pryzmat osobniczych wartości. Jest wartością w kształceniu jednostki i jej własnością. O tym, jak ważną odgrywa rolę, jednostka dowiaduje się najczęściej wtedy, gdy podejmowanie decyzji uwarunkowane jest jej posiadaniem”².

W nowej podstawie programowej umiejętności i kompetencje rozumiane są zatem jako praktyczne zastosowanie **wiedzy** zdobywanej przez uczniów w procesie kształcenia. Wiedza to informacja wartościowa, integrująca dane, fakty, hipotezy; oznacza ona umiejętność zdobywania i posiadania informacji oraz wykorzystywania ich w praktyce. Tworzenie wiedzy wymaga, aby ktoś wcześniej informację przetworzył, połączył i zinterpretował³. Wiedza nie jest zatem synonimem informacji – wręcz przeciwnie: wiedzę tworzą informacje uporządkowane, zhierarchizowane i logicznie powiązane.

Cele główne nowej podstawy programowej – sformułowane w oparciu o wyżej wspomnianą koncepcję wiedzy – kładą szczególny nacisk na zadania poznawcze w obrębie szkolnej edukacji, które realizowane są w dwóch wymiarach: z jednej strony jako transmisja niezbędnej wiedzy przedmiotowej, z drugiej – jako podstawa kształcenia umiejętności. Rola szkoły nie polega tylko na zapewnieniu dostępu do informacji – ten dostęp w czasach cywilizacji informatycznej i cyfrowej, jak nazywany jest wiek XXI,

---

¹ *Vademecum Nauczyciela* zawiera zapisy podstawy programowej z komentarzami dotyczące wyłącznie liceum ogólnokształcącego oraz technikum. Pełną wersję podstawy programowej kształcenia ogólnego można znaleźć na stronie Ośrodka Rozwoju Edukacji: <https://www.ore.edu.pl/2018/03/podstawa-programowa-ksztalcenia-ogolnego-dla-liceum-technikum-i-branzowej-szkoly-ii-stopnia/> [dostęp: 15 lipca 2019 r.].

² Spanbauer S. J., (1987), *Quality First in Education... Why not?*, Appleton, WI: Fox Valley Technical College Foundation, za: Denek K., *Edukacja oparta o wartości*, (2009), „Wartości w muzyce” nr 2, s. 139–158, online: http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Wartosci_w_muzyce/Wartosci_w_muzyce-r2009-t2/Wartosci_w_muzyce-r2009-t2-s139-158/Wartosci_w_muzyce-r2009-t2-s139-158.pdf [dostęp: 15 lipca 2019 r.].

³ Kromer B., (2008), *Wiedza jako podstawowy czynnik funkcjonowania organizacji inteligentnej*, „Zeszyty Naukowe Instytutu Ekonomii i Zarządzania” nr 2, Koszalin: Wydawnictwo Politechniki Koszalińskiej, s. 93–99.

wydaje się dla uczniów niemal nieograniczony – ale taka organizacja złożonego procesu przekazywania i samodzielnego zdobywania wiedzy, aby młodzi ludzie mogli rozumieć otaczającą ich rzeczywistość. Nastąpiła więc zmiana paradygmatu myślenia o edukacji – szkoła staje się przestrzenią rozwoju uczniów i budowania dla nich dobrej przyszłości, w której wykorzystują swój potencjał, możliwości i zainteresowania.

Nowa podstawa programowa do szkoły ponadpodstawowej ukierunkowana jest na rozwijanie myślenia. Myślenie to tworzenie pojęć, które organizują świat, rozwiązywanie problemów oraz skuteczne podejmowanie decyzji i formułowanie sądów⁴. Myślenie krytyczne stanowi jedną z najważniejszych umiejętności XXI wieku, a jej rozwój jest kluczowym elementem przygotowującym uczniów do dorosłego życia. Dzięki myśleniu krytycznemu ludzie uczą się i potrafią:

- analizować, tworzyć hipotezy, określać istotę problemów;
- oceniać, weryfikować i formułować argumenty;
- myśleć niezależnie;
- tworzyć logiczne powiązania;
- przewidywać (na drodze dedukcji) konsekwencje znanych faktów;
- dostrzegać nieścisłości i błędy w rozumowaniu;
- sprawdzać fakty, rozumieć logiczne zależności między faktami;
- przetwarzać informacje;
- kwestionować oczywistości i własne założenia;
- myśleć jasno i precyzyjnie, być dociekliwymi.

Myślenie krytyczne jest zdyscyplinowanym procesem intelektualnym, który polega na:

- 1) aktywnej i umiejętnej konceptualizacji;
- 2) wykorzystywaniu, analizowaniu i syntetyzowaniu oraz ocenie informacji uzyskanych od kogoś lub sformułowanych samodzielnie;
- 3) obserwacji, zdobywaniu doświadczeń;
- 4) refleksji, rozumowaniu i komunikacji.

Krytyczne myślenie zakłada sprawdzenie w każdym rozumowaniu struktur lub elementów takich jak: cel, problem, kwestia, założenia, pojęcia, podstawy empiryczne, określony wniosek, implikacje i konsekwencje, zastrzeżenia płynące z innych punktów widzenia oraz zakres możliwych nawiązań. Myślenie krytyczne jako dotyczące wielu różnych przedmiotów, spraw i celów stanowi składową różnorodnych sposobów myślenia, m.in.: myślenia naukowego, matematycznego, historycznego, ekonomicznego, moralnego i filozoficznego.

---

⁴ Myers D.G., *Psychologia*, (2003), Poznań: Zysk i S-ka, s. 378.

Myślenie krytyczne można charakteryzować jako złożone z następujących elementów:

- 1) zbiór informacji oraz przekonań, które kształtują umiejętności;
- 2) nawyki, oparte na zaangażowaniu intelektualnym, określające wykorzystanie owych umiejętności do kontroli i kształtowania zachowania.

Z tego względu można je przeciwstawić:

- 1) biernemu przyswajaniu i przechowywaniu informacji – ponieważ myślenie krytyczne wymaga [używania] szczegółowych metod wyszukiwania informacji i obchodzenia się z nimi;
- 2) posiadaniu umiejętności, które zgodnie z założeniem będą stale używane;
- 3) wykorzystywaniu tych umiejętności⁵.

Autorzy nowej podstawy programowej, rozumiejąc potrzebę formowania „człowieka myślącego”, aż trzy z ośmiu celów głównych odnieśli do konieczności ukształtowania i doskonalenia – w ramach nauczania na zajęciach wszystkich przedmiotów ogólnych, realizowanych zarówno w liceum ogólnokształcącym, jak i w technikum – narzędzi intelektualnego rozwoju człowieka. Za istotne wyzwania, przed którymi stoi szkoła, uznano:

- 2) *doskonalenie umiejętności myślowo-językowych, takich jak: czytanie ze zrozumieniem, pisanie twórcze, formułowanie pytań i problemów, posługiwanie się kryteriami, uzasadnianie, wyjaśnianie, klasyfikowanie, wnioskowanie, definiowanie, posługiwanie się przykładami itp.;*
- 4) *zdobywanie umiejętności formułowania samodzielnych i przemyślanych sądów, uzasadniania własnych i cudzych sądów w procesie dialogu we wspólnocie dociekającej;*
- 5) *łączenie zdolności krytycznego i logicznego myślenia z umiejętnościami wyobrażeniowo-twórczymi;*
- 7) *rozwijanie narzędzi myślowych umożliwiających uczniom obcowanie z kulturą i jej rozumienie.*

Myślenie stanowi nadrzędną **umiejętność** zdobywaną przez ucznia w trakcie szkolnej edukacji – jest „rozumiane jako złożony proces umysłowy, polegający na tworzeniu nowych reprezentacji za pomocą transformacji dostępnych informacji, obejmującej interakcję wielu operacji umysłowych jak: wnioskowanie, abstrahowanie, rozumowanie, wyobrażanie sobie, sążenie, rozwiązywanie problemów, twórczość. Dzięki temu, że uczniowie szkoły ponadpodstawowej uczą się równocześnie różnych przedmiotów, możliwe jest rozwijanie następujących typów myślenia: analitycznego, syntetycznego, logicznego, komputacyjnego, przyczynowo-skutkowego, kreatywnego, abstrakcyjnego; zachowanie ciągłości kształcenia ogólnego rozwija zarówno myślenie percepcyjne, jak i myślenie pojęciowe. Synteza obu typów myślenia stanowi podstawę wszechstronnego rozwoju ucznia”.

⁵ Zob. Oświadczenie Michaela Scrivena i Richarda Paula wygłoszone podczas 8th Annual International Conference on Critical Thinking and Education Reform, (1987) – online: <http://www.criticalthinking.pl/czym-jest-krytyczne-myslenie/> [dostęp: 15 lipca 2019 r.].

Przygotowany dla Państwa materiał proponuje sposoby, metody i techniki, które pomagają rozwijać sprawność myślenia uczniów na lekcjach poszczególnych przedmiotów. Podpowiada rozwiązania metodyczne i – mamy nadzieję – okaże się ciekawym, inspirującym i pomocnym poradnikiem w pracy dydaktycznej.

dr Wioletta Kozak

PLASTYKA

Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego

III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum

Kształcenie ogólne w szkole ponadpodstawowej tworzy programowo spójną całość i stanowi fundament wykształcenia, umożliwiającą zdobycie zróżnicowanych kwalifikacji zawodowych, a następnie ich doskonalenie lub modyfikowanie, otwierając proces uczenia się przez całe życie.

Celem kształcenia ogólnego w liceum ogólnokształcącym i technikum jest:

- 1) traktowanie uporządkowanej, systematycznej wiedzy jako podstawy kształtowania umiejętności;
- 2) doskonalenie umiejętności myślowo-językowych, takich jak: czytanie ze zrozumieniem, pisanie twórcze, formułowanie pytań i problemów, posługiwanie się kryteriami, uzasadnianie, wyjaśnianie, klasyfikowanie, wnioskowanie, definiowanie, posługiwanie się przykładami itp.;
- 3) rozwijanie osobistych zainteresowań ucznia i integrowanie wiedzy przedmiotowej z różnych dyscyplin;
- 4) zdobywanie umiejętności formułowania samodzielnych i przemyślanych sądów, uzasadniania własnych i cudzych sądów w procesie dialogu we wspólnocie dociekającej;
- 5) łączenie zdolności krytycznego i logicznego myślenia z umiejętnościami wyobrazeniowo-twórczymi;
- 6) rozwijanie wrażliwości społecznej, moralnej i estetycznej;
- 7) rozwijanie narzędzi myślowych umożliwiających uczniom obcowanie z kulturą i jej rozumienie;
- 8) rozwijanie u uczniów szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości.

Do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia ogólnego w liceum ogólnokształcącym i technikum należą:

- 1) myślenie – rozumiane jako złożony proces umysłowy, polegający na tworzeniu nowych reprezentacji za pomocą transformacji dostępnych informacji, obejmującej interakcję wielu operacji umysłowych: wnioskowanie, abstrahowanie, rozumowanie, wyobrażanie sobie, sądzenie, rozwiązywanie problemów, twórczość. Dzięki temu, że uczniowie szkoły ponadpodstawowej uczą się równocześnie różnych przedmiotów, możliwe jest rozwijanie następujących typów myślenia: analitycznego, syntetycznego, logicznego, komputacyjnego, przyczynowo-skutkowego, kreatywnego, abstrakcyjnego; zachowanie ciągłości kształcenia ogólnego rozwija zarówno myślenie percepcyjne, jak i myślenie pojęciowe. Synteza obu typów myślenia stanowi podstawę wszechstronnego rozwoju ucznia;

- 2) czytanie – umiejętność łącząca zarówno rozumienie sensów, jak i znaczeń symbolicznych wypowiedzi; kluczowa umiejętność lingwistyczna i psychologiczna prowadząca do rozwoju osobowego, aktywnego uczestnictwa we wspólnocie, przekazywania doświadczeń między pokoleniami;
- 3) umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w językach obcych, zarówno w mowie, jak i w piśmie, to podstawowa umiejętność społeczna, której podstawą jest znajomość norm językowych oraz tworzenie podstaw porozumienia się w różnych sytuacjach komunikacyjnych;
- 4) kreatywne rozwiązywanie problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowanie;
- 5) umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, w tym dbałość o poszanowanie praw autorskich i bezpieczne poruszanie się w cyberprzestrzeni;
- 6) umiejętność samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł;
- 7) nabywanie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania;
- 8) umiejętność współpracy w grupie i podejmowania działań indywidualnych.

Jednym z najważniejszych zadań liceum ogólnokształcącego i technikum jest rozwijanie kompetencji językowej i kompetencji komunikacyjnej stanowiących kluczowe narzędzie poznawcze we wszystkich dyscyplinach wiedzy. Istotne w tym zakresie jest łączenie teorii i praktyki językowej. Bogacenie słownictwa, w tym poznawanie terminologii właściwej dla każdego z przedmiotów, służy rozwojowi intelektualnemu ucznia, a wspomaganie i dbałość o ten rozwój należy do obowiązków każdego nauczyciela.

Ważnym zadaniem szkoły jest przygotowanie uczniów do życia w społeczeństwie informacyjnym. Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni stwarzać uczniom warunki do nabywania umiejętności wyszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł oraz dokumentowania swojej pracy, z uwzględnieniem prawidłowej kompozycji tekstu i zasad jego organizacji, z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Realizację powyższych celów powinna wspomagać dobrze wyposażona biblioteka szkolna, dysponująca aktualnymi zbiorami, zarówno w postaci księgozbioru, jak i w postaci zasobów multimedialnych. Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni odwoływać się do zasobów biblioteki szkolnej i współpracować z nauczycielami bibliotekarzami w celu wszechstronnego przygotowania uczniów do samokształcenia i świadomego wyszukiwania, selekcjonowania i wykorzystywania informacji.

Ponieważ środki społecznego przekazu odgrywają coraz większą rolę, zarówno w życiu społecznym, jak i indywidualnym, każdy nauczyciel powinien poświęcić dużo uwagi edukacji medialnej, czyli wychowaniu uczniów do właściwego odbioru i wykorzystania mediów.

Ważnym celem działalności szkoły jest skuteczne nauczanie języków obcych. Bardzo ważne jest dostosowanie zajęć do poziomu przygotowania ucznia, które uzyskał na wcześniejszych etapach edukacyjnych.

Ważnym zadaniem szkoły jest także edukacja zdrowotna, której celem jest rozwijanie u uczniów postawy dbałości o zdrowie własne i innych ludzi oraz umiejętności tworzenia środowiska sprzyjającego zdrowiu.

W procesie kształcenia ogólnego szkoła kształtuje u uczniów postawy sprzyjające ich dalszemu rozwojowi indywidualnemu i społecznemu, takie jak: uczciwość, wiarygodność, odpowiedzialność, wytrwałość, poczucie własnej wartości, szacunek dla innych ludzi, ciekawość poznawcza, kreatywność, przedsiębiorczość, kultura osobista, gotowość do uczestnictwa w kulturze, podejmowania inicjatyw oraz do pracy zespołowej. W rozwoju społecznym bardzo ważne jest kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postawy poszanowania dla innych kultur i tradycji.

Kształcenie i wychowanie w liceum ogólnokształcącym i technikum sprzyja rozwijaniu postaw obywatelskich, patriotycznych i społecznych uczniów. Zadaniem szkoły jest wzmacnianie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i regionalnej, przywiązania do historii i tradycji narodowych, przygotowanie i zachęcanie do podejmowania działań na rzecz środowiska szkolnego i lokalnego, w tym do angażowania się w wolontariat. Szkoła dba o wychowanie młodzieży w duchu akceptacji i szacunku dla drugiego człowieka, kształtuje postawę szacunku dla środowiska przyrodniczego, motywuje do działań na rzecz ochrony środowiska oraz rozwija zainteresowanie ekologią.

Duże znaczenie dla rozwoju młodego człowieka oraz jego sukcesów w dorosłym życiu ma nabywanie kompetencji społecznych, takich jak: komunikacja i współpraca w grupie, w tym w środowiskach wirtualnych, udział w projektach zespołowych lub indywidualnych oraz organizacja i zarządzanie projektami.

Strategia uczenia się przez całe życie wymaga umiejętności podejmowania ważnych decyzji, poczynając od wyboru szkoły ponadpodstawowej, kierunku studiów lub konkretnej specjalizacji zawodowej, poprzez decyzje o wyborze miejsca pracy, sposobie podnoszenia oraz poszerzania swoich kwalifikacji, aż do ewentualnych decyzji o zmianie zawodu. I te umiejętności kształtowane będą w szkole ponadpodstawowej.

Przedmioty w liceum ogólnokształcącym i technikum mogą być nauczane w zakresie podstawowym lub w zakresie rozszerzonym:

- 1) tylko w zakresie podstawowym – przedmioty: muzyka, plastyka, podstawy przedsiębiorczości, wychowanie fizyczne, edukacja dla bezpieczeństwa, wychowanie do życia w rodzinie, etyka;
- 2) w zakresie podstawowym i w zakresie rozszerzonym: język polski, język obcy nowożytny, matematyka, język mniejszości narodowej lub etnicznej oraz język regionalny – język kaszubski, historia, wiedza o społeczeństwie, geografia, biologia, chemia, filozofia, fizyka, informatyka;
- 3) tylko w zakresie rozszerzonym – przedmioty: historia muzyki, historia sztuki, język łaciński i kultura antyczna.

Szkoła ma stwarzać uczniom warunki do nabywania wiedzy i umiejętności potrzebnych do rozwiązywania problemów z wykorzystaniem metod i technik wywodzących się z informatyki, w tym logicznego i algorytmicznego myślenia, programowania, posługiwania się aplikacjami komputerowymi, wyszukiwania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, posługiwania się komputerem i podstawowymi urządzeniami cyfrowymi oraz stosowania tych umiejętności na zajęciach z różnych przedmiotów, m.in. do pracy nad tekstem, wykonywania obliczeń, przetwarzania informacji i jej prezentacji w różnych postaciach.

Każda sala lekcyjna powinna mieć dostęp do internetu, uczniowie i nauczyciele powinni mieć zapewniony dostęp do pracowni stacjonarnej lub mobilnej oraz możliwość korzystania z własnego sprzętu. Wszystkie pracownie powinny być wyposażone w monitor interaktywny (z wbudowanym komputerem i oprogramowaniem) lub zestaw: komputer, projektor i tablica interaktywna lub ekran.

Szkoła ma również przygotowywać uczniów do dokonywania świadomych i odpowiedzialnych wyborów w trakcie korzystania z zasobów dostępnych w internecie, krytycznej analizy informacji, bezpiecznego poruszania się w przestrzeni cyfrowej, w tym nawiązywania i utrzymywania opartych na wzajemnym szacunku relacji z innymi użytkownikami sieci.

Szkoła oraz poszczególni nauczyciele podejmują działania mające na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia, stosownie do jego potrzeb i możliwości.

Uczniom z niepełnosprawnościami szkoła zapewnia optymalne warunki pracy. Wybór form indywidualizacji nauczania powinien wynikać z rozpoznania potencjału każdego ucznia. Zatem nauczyciel powinien tak dobierać zadania, aby z jednej strony nie przerażały one możliwości ucznia (nie uniemożliwiały osiągnięcia sukcesu), a z drugiej nie powodowały obniżenia motywacji do radzenia sobie z wyzwaniami.

Bardzo istotna jest edukacja zdrowotna, która prowadzona konsekwentnie i umiejętnie będzie przyczyniać się do poprawy kondycji zdrowotnej społeczeństwa oraz pomyślności ekonomicznej państwa.

Zastosowanie metody projektu, oprócz wspierania w nabywaniu opisanych wyżej kompetencji, pomaga również rozwijać u uczniów przedsiębiorczość i kreatywność oraz umożliwia stosowanie w procesie kształcenia innowacyjnych rozwiązań programowych, organizacyjnych lub metodycznych.

Opis wiadomości i umiejętności zdobytych przez ucznia w szkole ponadpodstawowej jest przedstawiany w języku efektów uczenia się, zgodnie z Polską Ramą Kwalifikacji⁶.

Działalność edukacyjna szkoły określona jest przez:

- 1) szkolny zestaw programów nauczania;
- 2) program wychowawczo-profilaktyczny szkoły.

Szkolny zestaw programów nauczania oraz program wychowawczo-profilaktyczny szkoły tworzą spójną całość i muszą uwzględniać wszystkie wymagania opisane w podstawie programowej. Ich przygotowanie i realizacja są zadaniem zarówno całej szkoły, jak i każdego nauczyciela.

Obok zadań wychowawczych i profilaktycznych nauczyciele wykonują również działania opiekuńcze odpowiednio do istniejących potrzeb.

Działalność wychowawcza szkoły należy do podstawowych celów polityki oświatowej państwa. Wychowanie młodego pokolenia jest zadaniem rodziny i szkoły, która w swojej działalności musi uwzględniać wolę rodziców, ale także i państwa, do którego obywateli należy stwarzanie właściwych warunków wychowania. Zadaniem szkoły jest ukierunkowanie procesu wychowawczego na wartości, które wyznaczają cele wychowania i kryteria jego oceny. Wychowanie ukierunkowane na wartości zakłada przede wszystkim podmiotowe traktowanie ucznia, a wartości skłaniają człowieka do podejmowania odpowiednich wyborów czy decyzji. W realizowanym procesie dydaktyczno-wychowawczym szkoła podejmuje działania związane z miejscami ważnymi dla pamięci narodowej, formami upamiętniania postaci i wydarzeń z przeszłości, najważniejszymi świętami narodowymi i symbolami państwowymi.

W czteroletnim liceum ogólnokształcącym i pięcioletnim technikum są realizowane następujące przedmioty:

- 1) język polski;
- 2) język obcy nowożytny;

⁶ Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz.U. z 2017 r., poz. 986 i 1475).

- 3) filozofia;
- 4) język łaciński i kultura antyczna;
- 5) muzyka;
- 6) historia muzyki;
- 7) plastyka;
- 8) historia sztuki;
- 9) historia;
- 10) wiedza o społeczeństwie;
- 11) geografia;
- 12) podstawy przedsiębiorczości;
- 13) biologia;
- 14) chemia;
- 15) fizyka;
- 16) matematyka;
- 17) informatyka;
- 18) wychowanie fizyczne;
- 19) edukacja dla bezpieczeństwa;
- 20) wychowanie do życia w rodzinie⁷;
- 21) etyka;
- 22) język mniejszości narodowej lub etnicznej⁸;
- 23) język regionalny – język kaszubski⁸.

Plastyka

Przedmiot plastyka należy do grupy trzech przedmiotów (wraz z filozofią i muzyką), które mogą być nauczane w klasie pierwszej liceum ogólnokształcącego i technikum w wymiarze 1 godziny tygodniowo. Stanowi on kontynuację przedmiotu o tej samej nazwie, nauczanego na II etapie edukacyjnym. Jego zadaniem jest poszerzenie kompetencji uczniów w zakresie szeroko pojętych umiejętności plastycznych, zarówno teoretycznych, jak i praktycznych. Szczególnie istotne na tym etapie kształcenia są wybrane zagadnienia związane ze współczesnymi awangardami artystycznymi – ze względu na ich aktualność w kształtowaniu świadomego odbiorcy sztuki. Rola przedmiotu polega też na rozwijaniu wrażliwości estetycznej i umiejętności formułowania przez uczniów samodzielnych sądów, opinii i ocen w oparciu o własne kryteria artystyczne. Przedmiot uzupełnia zarówno kształcenie humanistyczne, jak i artystyczne. Wprowadzanie w obszar dziejów sztuki,

⁷ Sposób nauczania przedmiotu wychowanie do życia w rodzinie określają przepisy wydane na podstawie art. 4 ust. 3 *Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży* (Dz.U., poz. 78, z 1995 r., poz. 334, z 1996 r., poz. 646, z 1997 r., poz. 943 i poz. 1040, z 1999 r., poz. 32 oraz z 2001 r., poz. 1792).

⁸ Przedmiot język mniejszości narodowej lub etnicznej oraz przedmiot język regionalny – język kaszubski są realizowane w szkołach (oddziałach) z nauczaniem języka mniejszości narodowych lub etnicznych oraz języka regionalnego – języka kaszubskiego, zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 13 ust. 3 *Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty* (Dz.U. z 2017 r., poz. 2198, 2203 i 2361).

jej teorii i praktyki, musi się odbywać poprzez kontakt z dziełami sztuki, twórcami oraz instytucjami zajmującymi się upowszechnianiem i promowaniem twórczości wizualnej. Plastyka jest także ważnym elementem wychowania: wprowadza w zagadnienia wiążące się z ochroną dóbr kultury i własności intelektualnej, uczy szacunku dla narodowego i ogólnoludzkiego dziedzictwa kulturowego.

Podstawa programowa przedmiotu plastyka

III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum

Zakres podstawowy

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- IV. Uczestniczenie w kulturze poprzez kontakt, analizę i interpretację dzieł sztuki; dostrzeganie kontekstów powstawania dzieła.
- V. Zapoznanie z wybranymi zagadnieniami dotyczącymi współczesnych awangard artystycznych i sztuki lokalnego środowiska; ekspresja twórcza podejmowana w oparciu o środki wyrazu charakterystyczne dla sztuki II poł. XX wieku.
- VI. Wprowadzenie w obszar działań instytucji profesjonalnie zajmujących się upowszechnianiem kultury w zakresie sztuk plastycznych; ekspresja twórcza podejmowana w związku z organizacją wystaw.
- VII. Wprowadzenie w zakres sztuk o charakterze multimedialnym; ekspresja twórcza w oparciu o współczesne narzędzia komunikacji wizualnej.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

- I. Uczestniczenie w kulturze poprzez kontakt, analizę i interpretację dzieł sztuki; dostrzeganie kontekstów powstawania dzieła. Uczeń:
  - 1) zna terminy i pojęcia, właściwe dla analizy formy dzieła sztuk plastycznych;
  - 2) rozróżnia poszczególne dyscypliny sztuki, wskazuje formy wypowiedzi artystycznej, które wymykają się tradycyjnej klasyfikacji (w tym: akcjonizm, instalację, sztukę mediów);
  - 3) rozumie, że sztuka powstaje w kontekście innych dziedzin kultury, a także historii, filozofii, religii;
  - 4) w oparciu o właściwą terminologię dokonuje opisu i analizy wybranych dzieł sztuki różnych dyscyplin;
  - 5) przybliża twórczość artystów różnych dziedzin sztuki, w szczególności plastycznych;
  - 6) interpretuje i odczytuje wybrane dzieła sztuki w kontekście epoki.
- II. Zapoznanie z wybranymi zagadnieniami dotyczącymi współczesnych awangard artystycznych i sztuki lokalnego środowiska; ekspresja twórcza podejmowana w oparciu o środki wyrazu, charakterystyczne dla sztuki II poł. XX wieku. Uczeń:
  - 1) wymienia zabytki i dzieła architektury najbliższej okolicy;
  - 2) zna najwybitniejszych lokalnych twórców, ich obszar działań artystycznych (dyscypliny, gatunki, techniki artystyczne, które wykorzystują w swojej twórczości);

- 3) wymienia najistotniejsze kierunki współczesnych awangard artystycznych (abstrakcjonizm, pop-art, konceptualizm, neofigurację, hiperrealizm, op-art, street-art, akcjonizm i sztukę mediów), łączy je z postaciami wybitnych twórców;
  - 4) opisuje dzieła sztuki regionu, stosując terminy i pojęcia właściwe dla danego obiektu i stylu;
  - 5) dokumentuje (fotografuje, filmuje lub tworzy prezentacje z wykorzystaniem nowoczesnych technologii) dzieła lub wydarzenia istotne dla kultury lokalnej;
  - 6) charakteryzuje kierunki działań wybranych współczesnych awangard i ich twórców;
  - 7) podejmuje działania twórcze w oparciu o środki wyrazu charakterystyczne dla wybranych form wypowiedzi sztuki II poł. XX wieku.
- III. Wprowadzenie w obszar działań instytucji profesjonalnie zajmujących się upowszechnianiem kultury w zakresie sztuk plastycznych; ekspresja twórcza podejmowana w związku z organizacją wystaw. Uczeń:
- 1) wymienia i rozróżnia instytucje kultury zajmujące się profesjonalnym jej upowszechnianiem, w tym: muzea, galerie, teatry, ośrodki kultury i biblioteki;
  - 2) rozróżnia zakres działania wymienionych instytucji oraz funkcje, jakie pełnią;
  - 3) rozróżnia i definiuje terminy i pojęcia związane z obszarem działań instytucji upowszechniającej kulturę i sztukę, jak: wystawa (ekspozycja), wernisaż, finisaż, premiera, spektakl, scenografia;
  - 4) formułuje samodzielne sądy (pisemne lub ustne) na temat zwiedzanych galerii, wystaw i wydarzeń artystycznych;
  - 5) organizuje samodzielnie lub zespołowo wystawę rzeczywistą lub wirtualną prac plastycznych (np. fotografii), poprzedzoną promocją i reklamą (np. zaproszenie, ulotka, plakat) i np. organizacją wernisażu;
  - 6) aktywnie uczestniczy w wystawach i akcjach organizowanych przez twórców.
- IV. Wprowadzenie w zakres sztuk o charakterze multimedialnym; ekspresja twórcza w oparciu o współczesne narzędzia komunikacji wizualnej. Uczeń:
- 1) definiuje multimedia jako media stanowiące połączenie różnych form przekazu informacji (tekstu, dźwięku, grafiki, animacji, video);
  - 2) wymienia obszary, w których multimedia mają zastosowanie (sztuka, reklama, edukacja, rozrywka);
  - 3) rozumie, że współczesna działalność twórcza pozwala na wykorzystanie różnorodnych technik i narzędzi medialnych;
  - 4) z wykorzystaniem prostych narzędzi rejestrujących samodzielnie wykonuje kilkunastosekundowy film, prezentację lub cykl fotografii na zadany lub wybrany temat;

- 5) opisuje założenia, koncepcję realizacyjną oraz sposób wykonania swojej pracy;
- 6) krytycznie ocenia wykonane przez siebie i innych autorów filmy, prezentacje i fotografie.

Warunki i sposób realizacji

Zajęcia z plastyki mają zarówno aspekt kształcący, jak i poznawczy. Sztuka dociera do emocjonalnej sfery osobowości, dlatego wpływa znacząco na rozwój intelektu, wyobraźni i kreatywności.

Podstawa programowa zorganizowana jest wokół czterech głównych zagadnień, które w naturalny sposób się ze sobą wiążą, takich jak:

- 1) sztuka współczesna;
- 2) sztuka regionu;
- 3) wystawiennictwo (w tym umiejętność sporządzenia recenzji);
- 4) wykorzystywanie nowych technologii w działaniach plastycznych.

Wszystkie problemy plastyczne powinny być powiązane ze wskazanymi zagadnieniami, a przede wszystkim ze sztuką środowiska, w którym uczeń funkcjonuje. Znajomość współczesnych form i sposobów wypowiedzi artystycznej pozwoli dorastającemu człowiekowi na świadome uczestniczenie w życiu kulturalnym. Jednocześnie sztuka nowoczesna, ze względu na swój interdyscyplinarny charakter, pozwala na umiejscowienie dokonań twórców w szerszym kontekście (zarówno w warstwie formalnej, jak i treściowej). Dzięki poznawaniu dzieł architektury i sztuki lokalnej, uczeń może docenić miejsce dziedzictwa narodowego i regionalnego na tle zjawisk w kulturze polskiej i światowej, a także rozwijać wrażliwość estetyczną. Celem jego peregrynacji w poszukiwaniu lokalnych zabytków i twórców może być stworzenie cyklu fotografii, filmu lub prezentacji multimedialnej na temat wybranego twórcy lub kierunku w sztuce, z dbałością o czytelność przekazu i estetykę. Przy doborze zadań dla uczniów należy wziąć pod uwagę specyfikę szkoły i klasy, możliwości i preferencje uczniów, a także środowisko artystyczne i czynniki okolicznościowe (np. czasowe wystawy). Jako sztuka regionu mogą być rozumiane zarówno zabytki, jak i zbiory muzealne, galerie sztuki, działania artystyczne na terenie miejscowości, powiatu, krainy geograficznej, a nawet województwa. Ważne jest, by omawiane dzieła pochodziły z różnych epok artystycznych i reprezentowały różne dziedziny twórczości (np. architekturę, rzeźbę, malarstwo, grafikę).

Lekcje szkolne można uzupełniać innymi formami zajęć, wśród których wymienić należy:

- 1) lekcje muzealne;
- 2) wycieczki;
- 3) wykłady i prezentacje na temat sztuki w instytucjach zewnętrznych (np. muzea, galerie);

- 4) zwiedzanie wystaw;
- 5) spotkania z wybitnymi artystami.

Ucząc się organizacji wystaw, uczniowie mogą zaprojektować własną wirtualną wystawę (tzw. muzeum wyobraźni) z uzasadnieniem doboru eksponowanych dzieł lub wystawę autentyczną, do której będą mogli przygotować oprawę plastyczną (zaproszenie, plakat). Mogą także sporządzić recenzję obejrzanej wystawy sztuki uwzględniającą: cel ekspozycji, charakter eksponatów, opis wybranych prac i scenografii. Najlepiej, jeśli wystawę będą zwiedzać na żywo. Jeśli okaże się to niemożliwe, można posłużyć się zasobami internetu.

Lekcje prowadzone w szkole cechować powinna różnorodność stosowanych metod. Wśród metod wprowadzających nowy materiał i praktykujących jego przyswajanie, ważne są metody aktywizujące. Nauczyciele mają obowiązek dostosowania wymagań do indywidualnych potrzeb, możliwości i predyspozycji uczniów. Dotyczy to zwłaszcza uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, których charakteryzuje szczególnie wrażliwość artystyczna i zdolności twórcze. W przypadku takich uczniów wymagania edukacyjne poszerzać należy o inne, w tym tradycyjne, sposoby wypowiedzi artystycznej (rysunek, malarstwo). Uczniów przejawiających szczególne pasje artystyczne należy wspierać w rozwoju, zachęcając do udziału w różnego rodzaju konkursach.

W toku realizacji podstawy programowej uczniowie wykorzystują swoją wiedzę i umiejętności nabyte na poprzednich etapach edukacyjnych w zakresie innych przedmiotów.

Treści kształcenia plastyki są zintegrowane z treściami z zakresu innych przedmiotów, takich jak:

- 1) historia – zagadnienia dotyczące uwarunkowań historycznych i geograficznych dzieła sztuki;
- 2) język polski – zagadnienia dotyczące cech i stylistyki typowych dla epok oraz kierunków artystycznych, umiejętność formułowania wypowiedzi;
- 3) informatyka – wykorzystanie nowych technologii oraz korzystanie z zasobów internetu.

Istotne znaczenie ma wychowanie w poczuciu odpowiedzialności i szacunku dla prac własnych i cudzych, w tym dla dziedzictwa kulturowego. Zagadnienia dotyczące zgodnego z prawem publikowania prac (w tym prawa cytatu) wprowadzane były już na II etapie edukacyjnym. W liceum ogólnokształcącym i technikum należy zasady powtarzać. Nauczyciele powinni zwracać uwagę i uwrażliwiać uczniów na konieczność ochrony własności intelektualnej i nie dopuszczać do tworzenia plagiatów oraz publikowania, m.in. w mediach, prac bez zgody twórcy (ochrona praw autorskich) oraz prac przedstawiających inne osoby bez ich zgody (ochrona wizerunku). Powinni też kształtować

postawę właściwie rozumianej tolerancji dla twórczości innych osób, z uwzględnieniem poszanowania godności człowieka oraz postawy odpowiedzialności za treść i formę własnej twórczości plastycznej.

W celu zapewnienia właściwej realizacji programu sala lekcyjna (pracownia) powinna być wyposażona w komputer z dostępem do internetu, tablicę interaktywną lub ekran oraz rzutnik multimedialny do demonstracji i prezentacji oraz podstawowe narzędzia rejestracji cyfrowej (aparat fotograficzny i kamerę).

Komentarz do podstawy programowej przedmiotu plastyka

---

dr Beata Lewińska

Ogólne założenia zmian

Przedmiot plastyka może być nauczany w klasie pierwszej liceum i technikum w wymiarze 1 godziny tygodniowo, jeśli szkoła ma taką ofertę edukacyjną. Jest to przedmiot nowy, który zastępuje dotychczas realizowaną wiedzę o kulturze. Jednocześnie stanowi on kontynuację przedmiotu nauczanego na I i II etapie edukacyjnym. Plastyka jest przede wszystkim przedmiotem praktycznym, ale także wprowadza w obszar dziejów sztuki, jej teorii i praktyki. Głównie to odróżnia ją od przedmiotu wiedza o kulturze. Jednocześnie, ogranicza się do poznawania przede wszystkim języka sztuk plastycznych, ale ze świadomością szerszego kontekstu kulturowego. Plastyka jest ważnym elementem wychowania: uczy szacunku dla narodowego i ogólnoludzkiego dziedzictwa kulturowego oraz wprowadza zagadnienia wiążące się z ochroną dóbr kultury i własności intelektualnej. Podstawa programowa zorganizowana została wokół czterech zagadnień, które się ze sobą wiążą: sztuki współczesnej, sztuki regionu, wystawiennictwa oraz wykorzystywania nowych technologii w działaniach plastycznych.

Porównanie poprzedniej i nowej podstawy programowej

Wiedza o kulturze stanowiła, zgodnie z intencją twórców podstawy programowej, zakończenie i zwieńczenie cyklu kształcenia artystycznego. Zatem zadanie nauczyciela polegało na porządkowaniu i uzupełnianiu wiedzy na temat dzieł, stylów i języków sztuk wizualnych i muzyki. Był to jednak przedmiot wyłącznie teoretyczny. Uczniowie liceum i technikum nie mieli zatem szansy na rozwój uzdolnień plastycznych i indywidualną ekspresję twórczą. W podstawie programowej wiedzy o kulturze sformułowane zostały trzy cele ogólne:

- I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.*
- II. Tworzenie wypowiedzi.*
- III. Analiza i interpretacja tekstów kultury.*

Sposób sformułowania powyższych celów został ujednolicony dla wszystkich przedmiotów humanistycznych. Wymagania szczegółowe, sformułowane od strony kompetencji uczniów, podporządkowane zostały tym celom. Dotychczas obowiązująca podstawa programowa przedmiotu wiedza o kulturze nie uwzględniała treści kształcenia. Te ostatnie pozostawiono twórcom programów. Nowa podstawa programowa odchodzi od tego założenia.

W nowej podstawie programowej sprecyzowano cztery cele główne:

- I. *Uczestniczenie w kulturze poprzez kontakt, analizę i interpretację dzieł sztuki; dostrzeżenie kontekstów powstawania dzieła.*
- II. *Zapoznanie z wybranymi zagadnieniami dotyczącymi współczesnych awangard artystycznych i sztuki lokalnego środowiska; ekspresja twórcza podejmowana w oparciu o środki wyrazu, charakterystyczne dla sztuki II poł. XX wieku.*
- III. *Wprowadzenie w obszar działań instytucji profesjonalnie zajmujących się upowszechnianiem kultury w zakresie sztuk plastycznych; ekspresja twórcza podejmowana w związku z organizacją wystaw.*
- IV. *Wprowadzenie w zakres sztuk o charakterze multimedialnym; ekspresja twórcza w oparciu o współczesne narzędzia komunikacji wizualnej.*

Powyższe cele odnoszą się bezpośrednio do treści kształcenia, czyli wymagań szczegółowych, które zostały sformułowane w sposób precyzyjny, z uwzględnieniem wiadomości i umiejętności uczniów. Zabieg ten ma zapobiegać umieszczaniu w programach kształcenia (i być może w przyszłości w podręcznikach) zbyt obszernych treści, lub odwrotnie – pomijaniu w programach treści istotnych. Przede wszystkim jednak przedmiot plastyka ma charakter praktyczny. Wszelkiego rodzaju informacje teoretyczne, wprowadzające w dzieje sztuki, a zwłaszcza sztuki współczesnej, powiązane są z aktywnością twórczą. Najistotniejszą kwestię stanowi przygotowanie uczniów do obcowania z kulturą współczesną, dlatego dominują zagadnienia wiążące się ze współczesnymi wydarzeniami artystycznymi i językiem sztuki nowoczesnej.

Charakterystyka celów szczegółowych nowej podstawy programowej

- I. *Uczestniczenie w kulturze poprzez kontakt, analizę i interpretację dzieł sztuki; dostrzeżenie kontekstów powstawania dzieła.*

W ramach realizacji tego celu uczeń poznaje dzieła sztuki, przypomina sobie pojęcia i terminy omówione na wcześniejszych etapach kształcenia, właściwe dla analizy formy dzieł sztuk plastycznych, oraz doskonali umiejętność rozróżniania dyscyplin i gatunków dzieł sztuki. Od ucznia wymaga się, aby opisując i analizując dzieła sztuki, posługiwał się właściwą terminologią, ale także, aby postrzegał dzieła sztuki w kontekście innych dziedzin kultury, np. historii, filozofii i religii.

- II. *Zapoznanie z wybranymi zagadnieniami dotyczącymi współczesnych awangard artystycznych i sztuki lokalnego środowiska; ekspresja twórcza podejmowana w oparciu o środki wyrazu, charakterystyczne dla sztuki II poł. XX wieku.*

Z celem tym wiąże się przede wszystkim poznawanie sztuki regionu (zabytki, dzieła architektoniczne, lokalni twórcy) ale także poznawanie najistotniejszych kierunków współczesnych awangard artystycznych (od II wojny światowej po sztukę najnowszą). Ekspresja twórcza uczniów wiąże się nie tylko z umiejętnością opisywania i analizowania dzieł sztuki poznawanych przez ucznia (która stanowi rozwinięcie umiejętności

uksztalowanych na wcześniejszych etapach kształcenia), ale też z dokumentacją fotograficzną lub filmową dzieł poznawanych na lekcjach. W ramach realizacji tego celu przewidziane są też działania twórcze w oparciu o środki wyrazu charakterystyczne dla niektórych form wypowiedzi sztuki II poł. XX wieku.

III. Wprowadzenie w obszar działań instytucji profesjonalnie zajmujących się upowszechnianiem kultury w zakresie sztuk plastycznych; ekspresja twórcza podejmowana w związku z organizacją wystaw.

W ramach realizacji tego celu uczeń pozyskuje wiedzę na temat instytucji kultury, zajmujących się upowszechnianiem sztuk wizualnych, uczy się rozróżniać ich funkcje i prawidłowo posługiwać się terminologią związaną z działaniem tych instytucji. Od ucznia wymaga się, aby potrafił samodzielnie lub zespołowo zorganizować wystawę, aktywnie uczestniczył w wystawach i przedsięwzięciach artystycznych, a także formułował samodzielne sądy na temat wydarzeń kulturalnych.

IV. Wprowadzenie w zakres sztuk o charakterze multimedialnym; ekspresja twórcza w oparciu o współczesne narzędzia komunikacji wizualnej.

Zrozumienie, że współczesna działalność twórcza pozwala na wykorzystywanie różnorodnych technik i narzędzi multimedialnych, jest istotne dla młodego człowieka, który przygotowuje się do świadomego uczestniczenia w życiu kulturalnym. Dlatego wymaga się od niego, aby potrafił zdefiniować pojęcie multimedialności i wymieniał obszary, w których mają one zastosowanie. Ze względu na fakt, że nie wszyscy uczniowie chętnie podejmują działania twórcze wykorzystujące tradycyjne techniki i środki wyrazu artystycznego, zaproponowano uczniom ekspresję w oparciu o współczesne formy wypowiedzi artystycznej (tworzenie filmów, prezentacji multimedialnych, a także fotografowanie). W zależności od możliwości bazowych szkoły – nauczyciel może wybrać formę zajęć praktycznych.

Uwagi odnoszące się do realizacji zajęć

Bardzo duże znaczenie w kształceniu plastycznym mają opis i analiza dzieła sztuki (obszar I celu kształcenia). Podczas ich dokonywania wykorzystaniu i weryfikacji podlegają wiedza oraz umiejętności uczniów, pozyskane na wcześniejszych etapach edukacyjnych. Opisy i analizy dzieł z różnych dziedzin sztuki powinny przebiegać z uwzględnieniem określonych kategorii (np. w architekturze: plan, układ przestrzenny, opis fasady, elewacji i wnętrza; w malarstwie: kompozycja, kolor, sposób kreowania iluzji przestrzeni, kształtowanie formy przez światło; w rzeźbie: bryła, kompozycja, faktura, relacje z otoczeniem). W przypadku sztuki figuratywnej warto zwrócić uwagę także na tematykę i stopień oddania rzeczywistości lub deformacji.

Wnioski i rekomendacje dla nauczycieli

Zagadnienia, wokół których zorganizowana jest podstawa programowa, powinny być ze sobą powiązane, aby w toku jej realizacji, można było nawiązywać do wiedzy i umiejętności zdobytych przez uczniów uprzednio. Dotyczy to również wcześniejszych etapów kształcenia (spiralny model nauczania). Dlatego nauczyciel uczący plastyki w liceum i technikum musi mieć świadomość treści podstawy programowej realizowanej w szkole podstawowej.

Problemy plastyczne powinny zostać powiązane z zagadnieniami teoretycznymi, aby ekspresja twórcza ucznia stwarzała okazję do poznania języka sztuki, właściwego dla danego stylu, kierunku, formy wypowiedzi artystycznej. Dzięki temu zagadnienia teoretyczne okażą się zrozumiałe i łatwe do przyswojenia.

Znajomość współczesnych form i konwencji wypowiedzi artystycznej przygotowuje do uczestnictwa w życiu kulturalnym. Jednocześnie pamiętać należy, że sztuka nowoczesna ma charakter interdyscyplinarny. Wprawdzie przedmiot plastyka zastąpił dotychczas nauczaną wiedzę o kulturze, ale nauczyciele powinni mieć świadomość, że dzieło sztuki powstaje zawsze w szerokim kontekście kulturowym.

Cel, z którym wiąże się poznawanie dzieł architektury i sztuki lokalnej, jest bardzo istotny ze względu na potrzebę wychowania przyszłego odbiorcy kultury. Dlatego działania twórcze, do jakich zaliczyć można fotografowanie, filmowanie lub tworzenie prezentacji multimedialnej, powiązane zostały z poznawaniem lokalnych twórców lub dzieł sztuki w środowisku, w którym uczeń funkcjonuje. Dobierając zadania z tego zakresu, warto wziąć pod uwagę specyfikę konkretnej szkoły i klasy, możliwości i preferencje uczniów, a także środowisko artystyczne i czynniki okolicznościowe (np. czasowe wystawy). Jako sztuka regionu mogą być rozumiane zarówno zabytki, jak i zbiory muzealne, miejscowe galerie sztuki, lokalny folklor, działania artystyczne na terenie miejscowości, powiatu, krainy geograficznej, a nawet województwa.

Lekcje szkolne można uzupełniać innymi formami zajęć, wśród których wymienić należy: lekcje muzealne, wycieczki, wykłady i prezentacje na temat sztuki w instytucjach zewnętrznych (np. w muzeach, galeriach), zwiedzanie wystaw oraz spotkania z wybitnymi artystami.

Ucząc się organizowania wystaw, uczniowie mogą zaprojektować własną wirtualną wystawę (tzw. muzeum wyobraźni) – uzasadniając dobór eksponowanych dzieł – lub autentyczną wystawę, do której będą mogli przygotować oprawę plastyczną (zaproszenie, plakat). Mogą także sporządzić recenzję obejrzanej wystawy sztuki uwzględniającą: cel ekspozycji, charakter eksponatów, opis wybranych prac i scenografii.

Na lekcjach należy wykorzystać możliwie szerokie spektrum stosowanych metod dydaktycznych. Nauczyciele mają obowiązek dostosowania wymagań do indywidualnych potrzeb, możliwości i predyspozycji uczniów – zwłaszcza tych ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, których charakteryzuje niekiedy szczególna wrażliwość artystyczna. W przypadku takich uczniów wymagania edukacyjne poszerzać należy o inne, w tym tradycyjne, sposoby wypowiedzi artystycznej (takie jak rysunek czy malarstwo). Uczniów przejawiających szczególne pasje artystyczne należy wspierać w rozwoju, zachęcając do prezentacji własnej twórczości i udziału w różnego rodzaju konkursach.

Niezbędne warunki bazowe do realizacji podstawy programowej stwarza pracownia wyposażona w komputer z dostępem do internetu, ekran oraz rzutnik multimedialny do demonstracji i prezentacji, a także podstawowe narzędzia rejestracji cyfrowej (takie jak aparat fotograficzny czy kamera).

HISTORIA SZTUKI

Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego

III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum

Kształcenie ogólne w szkole ponadpodstawowej tworzy programowo spójną całość i stanowi fundament wykształcenia, umożliwiając zdobycie zróżnicowanych kwalifikacji zawodowych, a następnie ich doskonalenie lub modyfikowanie, otwierając proces uczenia się przez całe życie.

Celem kształcenia ogólnego w liceum ogólnokształcącym i technikum jest:

- 1) traktowanie uporządkowanej, systematycznej wiedzy jako podstawy kształtowania umiejętności;
- 2) doskonalenie umiejętności myślowo-językowych, takich jak: czytanie ze zrozumieniem, pisanie twórcze, formułowanie pytań i problemów, posługiwanie się kryteriami, uzasadnianie, wyjaśnianie, klasyfikowanie, wnioskowanie, definiowanie, posługiwanie się przykładami itp.;
- 3) rozwijanie osobistych zainteresowań ucznia i integrowanie wiedzy przedmiotowej z różnych dyscyplin;
- 4) zdobywanie umiejętności formułowania samodzielnych i przemyślanych sądów, uzasadniania własnych i cudzych sądów w procesie dialogu we wspólnocie dociekającej;
- 5) łączenie zdolności krytycznego i logicznego myślenia z umiejętnościami wyobrażeniowo-twórczymi;
- 6) rozwijanie wrażliwości społecznej, moralnej i estetycznej;
- 7) rozwijanie narzędzi myślowych umożliwiających uczniom obcowanie z kulturą i jej rozumienie;
- 8) rozwijanie u uczniów szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości.

Do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia ogólnego w liceum ogólnokształcącym i technikum należą:

- 1) myślenie – rozumiane jako złożony proces umysłowy, polegający na tworzeniu nowych reprezentacji za pomocą transformacji dostępnych informacji, obejmującej interakcję wielu operacji umysłowych: wnioskowanie, abstrahowanie, rozumowanie, wyobrażanie sobie, sążenie, rozwiązywanie problemów, twórczość. Dzięki temu, że uczniowie szkoły ponadpodstawowej uczą się równocześnie różnych przedmiotów, możliwe jest rozwijanie następujących typów myślenia: analitycznego, syntetycznego, logicznego, komputacyjnego, przyczynowo-skutkowego, kreatywnego, abstrakcyjnego; zachowanie ciągłości kształcenia ogólnego rozwija zarówno myślenie percepcyjne, jak i myślenie

- pojęciowe. Synteza obu typów myślenia stanowi podstawę wszechstronnego rozwoju ucznia;
- 2) czytanie – umiejętność łącząca zarówno rozumienie sensów, jak i znaczeń symbolicznych wypowiedzi; kluczowa umiejętność lingwistyczna i psychologiczna prowadząca do rozwoju osobowego, aktywnego uczestnictwa we wspólnocie, przekazywania doświadczeń między pokoleniami;
  - 3) umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w językach obcych, zarówno w mowie, jak i w piśmie, to podstawowa umiejętność społeczna, której podstawą jest znajomość norm językowych oraz tworzenie podstaw porozumienia się w różnych sytuacjach komunikacyjnych;
  - 4) kreatywne rozwiązywanie problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowanie;
  - 5) umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, w tym dbałość o poszanowanie praw autorskich i bezpieczne poruszanie się w cyberprzestrzeni;
  - 6) umiejętność samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł;
  - 7) nabywanie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania;
  - 8) umiejętność współpracy w grupie i podejmowania działań indywidualnych.

Jednym z najważniejszych zadań liceum ogólnokształcącego i technikum jest rozwijanie kompetencji językowej i kompetencji komunikacyjnej stanowiących kluczowe narzędzie poznawcze we wszystkich dyscyplinach wiedzy. Istotne w tym zakresie jest łączenie teorii i praktyki językowej. Bogacenie słownictwa, w tym poznawanie terminologii właściwej dla każdego z przedmiotów, służy rozwojowi intelektualnemu ucznia, a wspomaganie i dbałość o ten rozwój należy do obowiązków każdego nauczyciela.

Ważnym zadaniem szkoły jest przygotowanie uczniów do życia w społeczeństwie informacyjnym. Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni stwarzać uczniom warunki do nabywania umiejętności wyszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł oraz dokumentowania swojej pracy, z uwzględnieniem prawidłowej kompozycji tekstu i zasad jego organizacji, z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Realizację powyższych celów powinna wspomagać dobrze wyposażona biblioteka szkolna, dysponująca aktualnymi zbiorami, zarówno w postaci księgozbioru, jak i w postaci zasobów multimedialnych. Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni odwoływać się do zasobów biblioteki szkolnej i współpracować z nauczycielami bibliotekarzami w celu wszechstronnego przygotowania uczniów do samokształcenia i świadomego wyszukiwania, selekcjonowania i wykorzystywania informacji.

Ponieważ środki społecznego przekazu odgrywają coraz większą rolę, zarówno w życiu społecznym, jak i indywidualnym, każdy nauczyciel powinien poświęcić dużo uwagi edukacji medialnej, czyli wychowaniu uczniów do właściwego odbioru i wykorzystania mediów.

Ważnym celem działalności szkoły jest skuteczne nauczanie języków obcych. Bardzo ważne jest dostosowanie zajęć do poziomu przygotowania ucznia, które uzyskał na wcześniejszych etapach edukacyjnych.

Ważnym zadaniem szkoły jest także edukacja zdrowotna, której celem jest rozwijanie u uczniów postawy dbałości o zdrowie własne i innych ludzi oraz umiejętności tworzenia środowiska sprzyjającego zdrowiu.

W procesie kształcenia ogólnego szkoła kształtuje u uczniów postawy sprzyjające ich dalszemu rozwojowi indywidualnemu i społecznemu, takie jak: uczciwość, wiarygodność, odpowiedzialność, wytrwałość, poczucie własnej wartości, szacunek dla innych ludzi, ciekawość poznawcza, kreatywność, przedsiębiorczość, kultura osobista, gotowość do uczestnictwa w kulturze, podejmowania inicjatyw oraz do pracy zespołowej. W rozwoju społecznym bardzo ważne jest kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postawy poszanowania dla innych kultur i tradycji.

Kształcenie i wychowanie w liceum ogólnokształcącym i technikum sprzyja rozwijaniu postaw obywatelskich, patriotycznych i społecznych uczniów. Zadaniem szkoły jest wzmacnianie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i regionalnej, przywiązania do historii i tradycji narodowych, przygotowanie i zachęcanie do podejmowania działań na rzecz środowiska szkolnego i lokalnego, w tym do angażowania się w wolontariat. Szkoła dba o wychowanie młodzieży w duchu akceptacji i szacunku dla drugiego człowieka, kształtuje postawę szacunku dla środowiska przyrodniczego, motywuje do działań na rzecz ochrony środowiska oraz rozwija zainteresowanie ekologią.

Duże znaczenie dla rozwoju młodego człowieka oraz jego sukcesów w dorosłym życiu ma nabywanie kompetencji społecznych, takich jak: komunikacja i współpraca w grupie, w tym w środowiskach wirtualnych, udział w projektach zespołowych lub indywidualnych oraz organizacja i zarządzanie projektami.

Strategia uczenia się przez całe życie wymaga umiejętności podejmowania ważnych decyzji, poczynając od wyboru szkoły ponadpodstawowej, kierunku studiów lub konkretnej specjalizacji zawodowej, poprzez decyzje o wyborze miejsca pracy, sposobie podnoszenia oraz poszerzania swoich kwalifikacji, aż do ewentualnych decyzji o zmianie zawodu. I te umiejętności kształtowane będą w szkole ponadpodstawowej.

Przedmioty w liceum ogólnokształcącym i technikum mogą być nauczane w zakresie podstawowym lub w zakresie rozszerzonym:

- 1) tylko w zakresie podstawowym – przedmioty: muzyka, plastyka, podstawy przedsiębiorczości, wychowanie fizyczne, edukacja dla bezpieczeństwa, wychowanie do życia w rodzinie, etyka;
- 2) w zakresie podstawowym i w zakresie rozszerzonym: język polski, język obcy nowożytny, matematyka, język mniejszości narodowej lub etnicznej oraz język regionalny – język kaszubski, historia, wiedza o społeczeństwie, geografia, biologia, chemia, filozofia, fizyka, informatyka;
- 3) tylko w zakresie rozszerzonym – przedmioty: historia muzyki, historia sztuki, język łaciński i kultura antyczna.

Szkoła ma stwarzać uczniom warunki do nabywania wiedzy i umiejętności potrzebnych do rozwiązywania problemów z wykorzystaniem metod i technik wywodzących się z informatyki, w tym logicznego i algorytmicznego myślenia, programowania, posługiwania się aplikacjami komputerowymi, wyszukiwania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, posługiwania się komputerem i podstawowymi urządzeniami cyfrowymi oraz stosowania tych umiejętności na zajęciach z różnych przedmiotów, m.in. do pracy nad tekstem, wykonywania obliczeń, przetwarzania informacji i jej prezentacji w różnych postaciach.

Każda sala lekcyjna powinna mieć dostęp do internetu, uczniowie i nauczyciele powinni mieć zapewniony dostęp do pracowni stacjonarnej lub mobilnej oraz możliwość korzystania z własnego sprzętu. Wszystkie pracownie powinny być wyposażone w monitor interaktywny (z wbudowanym komputerem i oprogramowaniem) lub zestaw: komputer, projektor i tablica interaktywna lub ekran.

Szkoła ma również przygotowywać uczniów do dokonywania świadomych i odpowiedzialnych wyborów w trakcie korzystania z zasobów dostępnych w internecie, krytycznej analizy informacji, bezpiecznego poruszania się w przestrzeni cyfrowej, w tym nawiązywania i utrzymywania opartych na wzajemnym szacunku relacji z innymi użytkownikami sieci.

Szkoła oraz poszczególni nauczyciele podejmują działania mające na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia, stosownie do jego potrzeb i możliwości.

Uczniom z niepełnosprawnościami szkoła zapewnia optymalne warunki pracy. Wybór form indywidualizacji nauczania powinien wynikać z rozpoznania potencjału każdego ucznia. Zatem nauczyciel powinien tak dobierać zadania, aby z jednej strony nie przerażały one możliwości ucznia (nie uniemożliwiały osiągnięcia sukcesu), a z drugiej nie powodowały obniżenia motywacji do radzenia sobie z wyzwaniami.

Bardzo istotna jest edukacja zdrowotna, która prowadzona konsekwentnie i umiejętnie będzie przyczyniać się do poprawy kondycji zdrowotnej społeczeństwa oraz pomyślności ekonomicznej państwa.

Zastosowanie metody projektu, oprócz wspierania w nabywaniu opisanych wyżej kompetencji, pomaga również rozwijać u uczniów przedsiębiorczość i kreatywność oraz umożliwia stosowanie w procesie kształcenia innowacyjnych rozwiązań programowych, organizacyjnych lub metodycznych.

Opis wiadomości i umiejętności zdobytych przez ucznia w szkole ponadpodstawowej jest przedstawiany w języku efektów uczenia się, zgodnie z Polską Ramą Kwalifikacji⁹.

Działalność edukacyjna szkoły określona jest przez:

- 1) szkolny zestaw programów nauczania;
- 2) program wychowawczo-profilaktyczny szkoły.

Szkolny zestaw programów nauczania oraz program wychowawczo-profilaktyczny szkoły tworzą spójną całość i muszą uwzględniać wszystkie wymagania opisane w podstawie programowej. Ich przygotowanie i realizacja są zadaniem zarówno całej szkoły, jak i każdego nauczyciela.

Obok zadań wychowawczych i profilaktycznych nauczyciele wykonują również działania opiekuńcze odpowiednio do istniejących potrzeb.

Działalność wychowawcza szkoły należy do podstawowych celów polityki oświatowej państwa. Wychowanie młodego pokolenia jest zadaniem rodziny i szkoły, która w swojej działalności musi uwzględniać wolę rodziców, ale także i państwa, do którego obywateli należy stwarzanie właściwych warunków wychowania. Zadaniem szkoły jest ukierunkowanie procesu wychowawczego na wartości, które wyznaczają cele wychowania i kryteria jego oceny. Wychowanie ukierunkowane na wartości zakłada przede wszystkim podmiotowe traktowanie ucznia, a wartości skłaniają człowieka do podejmowania odpowiednich wyborów czy decyzji. W realizowanym procesie dydaktyczno-wychowawczym szkoła podejmuje działania związane z miejscami ważnymi dla pamięci narodowej, formami upamiętniania postaci i wydarzeń z przeszłości, najważniejszymi świętami narodowymi i symbolami państwowymi.

W czteroletnim liceum ogólnokształcącym i pięcioletnim technikum są realizowane następujące przedmioty:

- 1) język polski;
- 2) język obcy nowożytny;

⁹ Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz.U. z 2017 r., poz. 986 i 1475).

- 3) filozofia;
- 4) język łaciński i kultura antyczna;
- 5) muzyka;
- 6) historia muzyki;
- 7) plastyka;
- 8) historia sztuki;
- 9) historia;
- 10) wiedza o społeczeństwie;
- 11) geografia;
- 12) podstawy przedsiębiorczości;
- 13) biologia;
- 14) chemia;
- 15) fizyka;
- 16) matematyka;
- 17) informatyka;
- 18) wychowanie fizyczne;
- 19) edukacja dla bezpieczeństwa;
- 20) wychowanie do życia w rodzinie¹⁰;
- 21) etyka;
- 22) język mniejszości narodowej lub etnicznej¹¹;
- 23) język regionalny – język kaszubski¹¹.

Historia sztuki

Przedmiot historia sztuki może być realizowany w zakresie rozszerzonym w liceum ogólnokształcącym i technikum, w których istnieje taka oferta edukacyjna. Zadaniem przedmiotu jest wprowadzenie uczniów w dzieje sztuki oraz jej teorię. Uczeń zdobywa wiedzę z zakresu sztuki powszechnej i polskiej oraz kształtuje umiejętności opisu i analizy dzieł z różnych dziedzin sztuki. Ponadto zdobywa umiejętność formułowania dłuższej wypowiedzi pisemnej na temat dzieł sztuki i zjawisk artystycznych. Przedmiot jest kontynuacją i pogłębieniem teoretycznych zagadnień wstępnych, które wprowadzane są w ramach zajęć plastyki w szkole podstawowej.

---

¹⁰ Sposób nauczania przedmiotu wychowanie do życia w rodzinie określają przepisy wydane na podstawie art. 4 ust. 3 *Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży* (Dz.U., poz. 78, z 1995 r., poz. 334, z 1996 r., poz. 646, z 1997 r., poz. 943 i poz. 1040, z 1999 r., poz. 32 oraz z 2001 r., poz. 1792).

¹¹ Przedmiot język mniejszości narodowej lub etnicznej oraz przedmiot język regionalny – język kaszubski są realizowane w szkołach (oddziałach) z nauczaniem języka mniejszości narodowych lub etnicznych oraz języka regionalnego – języka kaszubskiego, zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 13 ust. 3 *Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty* (Dz.U. z 2017 r., poz. 2198, 2203 i 2361).

Zadaniem przedmiotu jest też przygotowanie uczniów do statusu odbiorcy dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza związanego ze sztukami wizualnymi. Przedmiot uzupełnia zarówno kształcenie humanistyczne, jak i artystyczne. Treści kształcenia integrują się z zagadnieniami poruszonymi na zajęciach historii i języka polskiego.

Podstawa programowa przedmiotu historia sztuki

III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum

Zakres rozszerzony

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- V. Rozwijanie zdolności rozumienia przemian w dziejach sztuki w kontekście ich uwarunkowań kulturowych i środowiskowych, epok, kierunków, stylów i tendencji w sztuce.
- VI. Zapoznawanie z najwybitniejszymi osiągnięciami w zakresie architektury i sztuk plastycznych.
- VII. Zapoznawanie z dorobkiem najwybitniejszych twórców dzieł architektury i sztuk plastycznych.
- VIII. Kształcenie w zakresie rozumienia i stosowania terminów i pojęć związanych z dziełami sztuki, ich strukturą i formą, tematyką, techniką wykonania.
- IX. Zapoznanie ze zbiorami najważniejszych muzeów i kolekcji dzieł sztuki na świecie i w Polsce, a także z funkcją mecenatu artystycznego oraz jego wpływem na kształt dzieła sztuki.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

- I. Rozwijanie zdolności rozumienia przemian w dziejach sztuki w kontekście ich uwarunkowań kulturowych, środowiskowych, epok, kierunków, stylów i tendencji w sztuce. Uczeń:
  - 1) wykazuje się znajomością chronologii dziejów sztuki, z uwzględnieniem:
    - a) prehistorii,
    - b) starożytności (kultur: Mezopotamii, Egiptu, Grecji, Rzymu),
    - c) średniowiecza (sztuki bizantyńskiej, karolińskiej, ottońskiej, romańskiej, gotyckiej, protorenesansowej),
    - d) sztuki nowożytnej (renesansu, manieryzmu, baroku, rokoko, klasycyzmu),
    - e) sztuki XIX wieku (romantyzmu, realizmu, akademizmu, impresjonizmu, postimpresjonizmu, historyzmu, eklektyzmu i nurtu inżynierskiego w architekturze),
    - f) sztuki przełomu XIX i XX wieku (secesji, symbolizmu, protoekspresjonizmu),
    - g) sztuki I połowy XX wieku (fowizmu, ekspresjonizmu, kubizmu, futuryzmu, formizmu, koloryzmu, abstrakcjonizmu geometrycznego i niegeometrycznego, dadaizmu, surrealizmu, konstruktywizmu, *École de Paris*, stylu *art déco*,

- h) sztuki II połowy XX wieku (surrealizmu, informelu, pop-artu, minimalizmu, hiperrealizmu, land-artu, konceptualizmu, neofiguracji, Nowego Realizmu, op-artu, tendencji zerowej, modernizmu i postmodernizmu w architekturze, nurtu organicznego i kinetycznego w rzeźbie oraz sztuki krytycznej i zaangażowanej);
  - 2) wymienia cechy sztuki poszczególnych epok, kierunków i tendencji;
  - 3) rozumie konteksty kulturowe i uwarunkowania przemian w dziejach sztuki (w tym historyczne, religijne, filozoficzne);
  - 4) prawidłowo sytuuje w czasie i w przestrzeni geograficznej poszczególne epoki, style, kierunki i tendencje w sztuce;
  - 5) charakteryzuje i opisuje sztukę powstałą w obrębie poszczególnych epok, kierunków i tendencji;
  - 6) samodzielnie wyszukuje informacje na temat sztuki i zjawisk artystycznych, określa źródła informacji zgodnie z zasadami prawa autorskiego i praw pokrewnych;
  - 7) łączy najistotniejsze dzieła ze środowiskiem artystycznym, w którym powstały;
  - 8) porównuje style i kierunki oraz ich wzajemne oddziaływania; uwzględnia źródła inspiracji, wpływ wydarzeń historycznych i kulturalnych oraz estetyki na cechy tych stylów;
  - 9) analizuje teksty pisarzy, filozofów, krytyków sztuki i artystów, interpretuje je i wskazuje wpływ tych wypowiedzi na charakter stylów, epok i tendencji w sztuce oraz na kształt dzieła;
  - 10) formułuje samodzielne, logiczne wypowiedzi argumentacyjne na temat epok, kierunków, stylów i tendencji w sztuce oraz środowisk artystycznych.
- II. Zapoznanie z najwybitniejszymi dziełami w zakresie architektury i sztuk plastycznych. Uczeń:
- 1) wymienia i rozpoznaje najbardziej znane dzieła sztuki różnych epok, stylów oraz kierunków sztuk plastycznych;
  - 2) wskazuje twórców najbardziej reprezentatywnych dzieł;
  - 3) umiejscawia dzieła w czasie (wskazuje wiek powstania dzieł sztuki dawnej, a w przypadku dzieł sztuki nowoczesnej i współczesnej datuje je z dokładnością do połowy wieku), w nielicznych przypadkach, dotyczących sztuki nowoczesnej i współczesnej, zna daty powstania dzieł lub datuje je z dokładnością do jednej dekady;
  - 4) zna plany i układy przestrzenne najbardziej znanych dzieł architektury oraz dzieł charakterystycznych dla danego stylu i kręgu kulturowego;
  - 5) wymienia podstawowe gatunki w dziełach sztuk plastycznych, m.in. portret (w tym autoportret, portret psychologiczny i oficjalny), pejzaż (w tym: wędutę, marina, pejzaż ze sztafażem), sceny: rodzajową, religijną, mitologiczną, historyczną (w tym batalistyczną), martwą naturę, akt;
  - 6) definiuje pojęcie „abstrakcja” i przytacza przykłady dzieł abstrakcyjnych;

- 7) rozróżnia podstawowe motywy ikonograficzne;
  - 8) wymienia różne funkcje dzieł sztuki, takie jak: sakralna, sepulkralna, estetyczna i dekoracyjna, dydaktyczna, ekspresywna, użytkowa, reprezentacyjna, kommemoratywna, propagandowa, kompensacyjna, mieszkalna i rezydencjonalna, obronna, magiczna;
  - 9) identyfikuje najbardziej reprezentatywne i najsłynniejsze dzieła na podstawie charakterystycznych środków warsztatowych i formalnych oraz przyporządkowuje je właściwym autorom;
  - 10) określa funkcję dzieła i wskazuje jej wpływ na kształt dzieła;
  - 11) rozpoznaje gatunek artystyczny reprezentowany przez dane dzieło;
  - 12) wskazuje w dziele sztuki symbol i alegorię, potrafi wytłumaczyć ich znaczenie;
  - 13) dokonuje opisu i analizy, w tym porównawczej, dzieł z uwzględnieniem ich cech formalnych:
    - a) w architekturze: planu, układu przestrzennego, opisu fasady i elewacji, wnętrza,
    - b) w rzeźbie: bryły, kompozycji, faktury, relacji z otoczeniem,
    - c) w malarstwie i grafice: kompozycji, koloru, sposobów kreowania iluzji przestrzeni, kształtowania formy przez światło, w dziełach figuratywnych stopnia oddania rzeczywistości lub jej deformacji;
  - 14) wskazuje środki stylistyczne i środki ekspresji, które identyfikują analizowane dzieło z odpowiednim stylem, środowiskiem artystycznym lub autorem;
  - 15) rozpoznaje w dziele sztuki temat i wskazuje jego źródło ikonograficzne;
  - 16) rozpoznaje podstawowe motywy ikonograficzne, świętych chrześcijańskich, bogów greckich i alegorie wybranych pojęć na podstawie atrybutów;
  - 17) analizuje dzieła pod względem ikonograficznym, z wykorzystaniem słowników symboli;
  - 18) formułuje samodzielne, logiczne wypowiedzi argumentacyjne na temat dzieł sztuki.
- III. Zapoznanie z dorobkiem najwybitniejszych twórców dzieł architektury i sztuk plastycznych. Uczeń:
- 1) wymienia twórców najistotniejszych dla danego stylu lub kierunku w sztuce;
  - 2) zna najwybitniejsze dzieła z dorobku artystycznego wybitnych przedstawicieli poszczególnych epok, kierunków i tendencji w sztuce od starożytności po czasy współczesne, z uwzględnieniem artystów schyłku XX i początku XXI wieku;
  - 3) sytuuje twórczość artystów powszechnie uznawanych za najwybitniejszych w czasie, w którym tworzyli (z dokładnością do jednego wieku, a w przypadku twórców sztuki nowoczesnej i współczesnej

- z dokładnością do połowy wieku) oraz we właściwym środowisku artystycznym;
- 4) łączy wybrane dzieła z ich autorami na podstawie charakterystycznych środków formalnych;
  - 5) na podstawie przedłożonych do analizy przykładów dzieł definiuje ogólne cechy twórczości artystów takich jak: Fidiasz, Poliklet, Praksyteles, Giotto, Jan van Eyck, Hieronim Bosch, Masaccio, Sandro Botticelli, Leonardo da Vinci, Michał Anioł, Andrea Mantegna, Piero della Francesca, Rafael Santi, Giorgione, Tycjan, Jacopo Tintoretto, Pieter Bruegel Starszy, Albrecht Dürer, Hans Holbein Młodszy, Donatello, Filippo Brunelleschi, Andrea Palladio, El Greco, Caravaggio, Gianlorenzo Bernini, Francesco Borromini, Diego Velázquez, Bartolomé Esteban Murillo, Georges de la Tour, Nicolas Poussin, Claude Lorrain, Peter Rubens, Anton van Dyck, Frans Hals, Rembrandt van Rijn, Jan Vermeer van Delft, Antoine Watteau, Jacques Louis David, Jean Auguste Dominique Ingres, Antonio Canova, Berthel Thorvaldsen, Francisco Goya, Eugène Delacroix, Caspar David Friedrich, William Turner, John Constable, Gustave Courbet, Jean François Millet, Eduard Manet, Claude Monet, Edgar Degas, August Renoir, Georges Seurat, Vincent van Gogh, Paul Gauguin, Paul Cézanne, Henri de Toulouse-Lautrec, August Rodin, Gustaw Klimt, Alfons Mucha, Antonio Gaudí, Edward Munch, Henri Matisse, Pablo Picasso, Umberto Boccioni, Wasyl Kandinsky, Piet Mondrian, Kazimierz Malewicz, Marcel Duchamp, Giorgio de Chirico, Salvador Dalí, René Magritte, Marc Chagall, Amadeo Modigliani, Jackson Pollock, Andy Warhol, Roy Lichtenstein, Claes Oldenburg, Francis Bacon, Yves Klein, Niki de Saint Phalle, Christo, Duane Hanson, Victor Vasarely, Alberto Giacometti, Constantin Brancusi, Henry Moore, Le Corbusier, Frank Lloyd Wright, oraz artystów polskich i działających w Polsce (m.in. takich jak: Wit Stwosz, Bartłomiej Berrecci, Tylman z Gameraen, Dominik Merlini, Bernardo Belotto, Marceli Bacciarelli, Piotr Aigner, Piotr Michałowski, Artur Grottger, Henryk Rodakowski, Jan Matejko, Józef Chełmoński, Maksymilian i Aleksander Gierymscy, Józef Brandt, Olga Boznańska, Józef Pankiewicz, Władysław Podkowiński, Jan Stanisławski, Leon Wyczółkowski, Henryk Siemiradzki, Xawery Dunikowski, Stanisław Wyspiański, Józef Mehoffer, Jacek Malczewski, Witold Wojtkiewicz, Witkacy, Leon Chwistek i inni przedstawiciele grupy formistów, przedstawiciele grupy „Rytm”, kapistów i grupy „a.r.”; Tadeusz Makowski, Andrzej Wróblewski, Tadeusz Kantor, Jerzy Nowosielski, Alina Szapocznikow, Władysław Hasiór, Roman Opałka, Magdalena Abakanowicz);
  - 6) porównuje dzieła różnych artystów tworzących w podobnym czasie;
  - 7) w przypadku słynnych artystów, takich jak np. Michał Anioł, Tycjan, Rembrandt, Renoir, van Gogh, Picasso – porównuje dzieła powstałe w różnych fazach ich twórczości;

- 8) formułuje samodzielne, logiczne wypowiedzi argumentacyjne na temat twórczości wybitnych artystów.

IV. Kształcenie w zakresie rozumienia i stosowania terminów i pojęć związanych z dziełami sztuki, ich strukturą i formą, tematyką oraz techniką wykonania. Uczeń:

- 1) definiuje terminy związane z opisem formy i struktury dzieła architektonicznego, w tym określenia dotyczące typów i elementów planów budowli, elementów konstrukcyjnych i dekoracyjnych (dekoracji fasady i wnętrza) oraz układu przestrzennego;
- 2) zna terminologię związaną z opisem formy i treści dzieła malarskiego, rzeźbiarskiego i graficznego, w tym m.in. nazwy formuł ikonograficznych, słownictwo niezbędne do opisu kompozycji, kolorystyki, relacji przestrzennych i faktury dzieła;
- 3) definiuje terminy i pojęcia związane z dziełami współczesnymi, które wymykają się klasyfikacjom i przyporządkowaniu do tradycyjnych dyscyplin artystycznych, jak: *collage*, instalacja, asamblaż, ambalaż, *ready made*, dekalcomania, fotomontaż, frotaż, happening i performance;
- 4) rozróżnia techniki sztuk plastycznych, jak:
  - a) w malarstwie: enkaustyka, mozaika, witraż, fresk, tempera, malarstwo olejne, pastel, malarstwo akwarelowe, akrylowe,
  - b) w grafice: techniki druku wypukłego (drzeworyt, linoryt), techniki druku wklęsłego (miedzioryt, akwaforta, akwatinta), techniki druku płaskiego (litografia, sitodruk – serigrafia),
  - c) w rzeźbie: chryzelefantyna, rzeźba w drewnie, kamieniu, złocie, odlew w gipsie, odlew w brązie,
  - d) techniki zdobnicze: emalia, intarsja i inkrustacja;
- 5) analizując i opisując dzieła architektoniczne, właściwie stosuje terminy i pojęcia dotyczące struktury architektonicznej;
- 6) właściwie stosuje terminy dotyczące opisu treści i formy dzieł sztuk plastycznych;
- 7) rozpoznaje i nazywa technikę artystyczną zastosowaną przy wykonywaniu dzieła;
- 8) wiąże technikę wykonanego dzieła z jego funkcją (fresk, miniatura, malarstwo tablicowe, sztalugowe);
- 9) nazywa oznaczone na ilustracji elementy architektoniczne, właściwe dla poszczególnych stylów i tendencji, w tym:
  - a) dzieł antycznych egipskich,
  - b) dzieł antycznych greckich i rzymskich (a także powstałych w okresie renesansu, baroku i klasycyzmu, dla których antyk był inspiracją),
  - c) wczesnochrześcijańskich,
  - d) bizantyńskich,
  - e) romańskich,
  - f) gotyckich.

V. Zapoznanie ze zbiorami najważniejszych muzeów i kolekcji dzieł sztuki na świecie i w Polsce, a także z funkcją mecenatu artystycznego oraz jego wpływem na kształt dzieła sztuki. Uczeń:

- 1) wymienia najważniejsze muzea i kolekcje sztuki w Polsce i na świecie, wskazuje miasta, w których się znajdują;
- 2) zna najświetniejszych fundatorów, mecenasów i marszandów, na których zlecenie powstawały wybitne dzieła sztuki;
- 3) łączy dzieło z muzeum lub miejscem (kościółem, pałacem, galerią), w którym się ono znajduje;
- 4) łączy dzieło z fundatorem, mecenasem lub marszandem, dla którego powstało;
- 5) formułuje samodzielne, logiczne wypowiedzi argumentacyjne na temat wpływu mecenatu artystycznego na kształt dzieła.

Warunki i sposób realizacji

Zajęcia z historii sztuki mają zarówno aspekt poznawczy, jak i wychowawczy. Sztuka dociera do emocjonalnej sfery osobowości, dlatego wpływa znacząco na rozwój intelektu, wyobraźni i kreatywności. Bardzo ważną kwestią w nauczaniu historii sztuki jest zróżnicowanie form działań i metod kształcenia. W realizacji powinny przeważać lekcje szkolne, uzupełniane innymi formami zajęć, wśród których wymienić można:

- 1) lekcje muzealne;
- 2) wycieczki i objazdy;
- 3) wykłady i prezentacje na temat sztuki w instytucjach zewnętrznych (muzeach, galeriach, uniwersytetach);
- 4) zwiedzanie wystaw;
- 5) spotkania z wybitnymi artystami;
- 6) udział w konkursach przedmiotowych.

Lekcje prowadzone w szkole powinny cechować różnorodność stosowanych metod. Wśród metod wprowadzających nowy materiał i praktykujących jego przyswajanie, zalecane są metody aktywizujące uczniów. Na zajęciach historii sztuki należy uczyć analizy dzieła sztuki w taki sposób, aby wykształcić umiejętności opisywania oraz krytycznej oceny dzieł i zjawisk w sztuce.

Opisy i analizy, w tym porównawcze, dzieł z różnych dziedzin sztuki powinny przebiegać z uwzględnieniem określonych kategorii (np. takich jak w architekturze: plan, układ przestrzenny, opis fasady i elewacji, wnętrza; w malarstwie: kompozycja, kolor, sposób kreowania iluzji przestrzeni, kształtowanie formy przez światło; w rzeźbie: bryła, kompozycja, faktura, relacje z otoczeniem). W przypadku sztuki figuralnej warto zwrócić uwagę także na tematykę i stopień oddania rzeczywistości lub deformacji. Te kategorie nie są stałe, ich dobór jest uzależniony od rodzaju i specyfiki wybranych do analizy dzieł.

Należy uwzględnić w trakcie realizacji przedmiotu pracę z tekstem źródłowym (wypowiedzi myślicieli, twórców i krytyków o sztuce). Warto urozmaicać kształcenie prezentacją filmów o sztuce, ale nie mogą one zastępować lekcji. W każdym przypadku uczniowie powinni przed prezentacją filmu otrzymać zestaw pytań i problemów, nad którymi mają się zastanowić w trakcie oglądania. Dla urozmaicenia można też włączyć do katalogu metod kształcenia dramę, a zwłaszcza techniki: żywego obrazu oraz obrazu.

Historia sztuki to przedmiot humanistyczny, dlatego jednym z jej zadań, obok kształcenia umiejętności opisu i analizy dzieła, jest przygotowanie uczniów do formułowania samodzielnych, logicznych wypowiedzi argumentacyjnych na temat epok, kierunków, stylów i tendencji w sztuce, środowisk artystycznych dzieł oraz ich twórców. Wypowiedzi powinny mieć charakter ustny i pisemny. W pracach pisemnych zaleca się zwracanie uwagi na poprawność logiczną pracy (w tym właściwą, trójdzieloną kompozycję oraz poprawne wnioskowanie z odniesieniem do problemu zawartego w temacie), treść pracy, w której uczeń powinien wykazać się wiedzą o epokach, kontekstach powstania dzieła (estetycznym, biograficznym, historycznym, literackim, filozoficznym, społecznym, religijnym), umiejętnością analizowania i porównywania dzieł sztuki, postaw i zjawisk artystycznych, a także twórczości artystów. Oceniając prace pisemne, należy również zwracać uwagę na poprawność terminologiczną oraz język i styl.

Nauczanie historii sztuki warto zacząć od chronologii dziejów sztuki, aby w kolejnych latach kształcenia uczeń umiał prawidłowo usytuować w czasie i w przestrzeni geograficznej poszczególne kierunki, style, tendencje oraz twórców dzieł. W ramach wstępu można powtórzyć informacje na temat dziedzin sztuk plastycznych, stylu, a także poszerzyć informacje dotyczące treści i formy dzieła sztuki. Powinno też się przypomnieć informacje na temat dziedzin sztuki oraz wprowadzić pojęcia dotyczące form wypowiedzi i technik właściwych sztuce współczesnej. Poszerzyć się też powinno informacje dotyczące funkcji sztuki oraz wstępnie omówić najważniejsze muzea i kolekcje dzieł sztuki na świecie i w Polsce.

W kolejnych latach nauki treści można realizować w naturalnym układzie historyczno-problemowym, to znaczy z całościowym uwzględnieniem kultur: pierwotnych, starożytnych, a następnie epok stylów i tendencji z podziałem na istotne środowiska rozwoju sztuki.

Należy zauważyć, że zaproponowane w treściach kształcenia nazwiska artystów nie stanowią skończonego katalogu wszystkich twórców, do których dorobku można się odnieść w toku kształcenia. Jednakże w przypadku tych artystów, których uczeń poznaje na podstawie jednego dzieła, należy raczej skupić się na analizie formy i treści konkretnego obrazu czy rzeźby, a nie na całokształcie twórczości danego autora.

W toku realizacji materiału należy powracać do zagadnień omawianych wcześniej, uwzględniając naturalny, historyczny rozwój sztuki. Istotne znaczenie ma też wychowanie w poczuciu odpowiedzialności i szacunku dla prac własnych i cudzych, w tym dziedzictwa kulturowego. Zagadnienia dotyczące zgodnego z prawem publikowania prac (w tym prawa cytatu) wprowadzane były już na II etapie edukacyjnym. W liceum ogólnokształcącym i technikum należy zasady te powtarzać, a prezentowane dzieła opatrywać informacjami na temat źródeł, z jakich zostały pozyskane. Nauczyciele powinni zwracać uwagę i uwrażliwiać uczniów na ochronę własności, w tym własności intelektualnej.

Przedmiot historia sztuki bazuje na wiedzy i umiejętnościach pozyskanych zarówno na wcześniejszych etapach edukacyjnych, jak i w klasie pierwszej liceum ogólnokształcącego i technikum. Treści kształcenia są zintegrowane z treściami z zakresu innych przedmiotów nauczanych w szkołach w następujących zakresach:

- 1) historia – zagadnienia dotyczące uwarunkowań historycznych i geograficznych dzieła sztuki, wprowadzenie do epok itd., osadzenie w epoce;
- 2) język polski – zagadnienia dotyczące cech i stylistyki epok i kierunków, umiejętności pisanie dłuższej wypowiedzi pisemnej na zadany temat;
- 3) muzyka (dotyczy uczniów realizujących przedmiot) – zagadnienia dotyczące cech i stylistyki epok oraz dzieł muzycznych;
- 4) religia (dotyczy uczniów realizujących przedmiot) – zagadnienia dotyczące ikonografii chrześcijańskiej, a zwłaszcza żywotów świętych i atrybucji w sztuce;
- 5) etyka oraz filozofia (dotyczy uczniów realizujących przedmiot) – zagadnienia dotyczące historii estetyki i formułowania doktryn artystycznych;
- 6) informatyka – działania związane z wykorzystaniem nowych technologii oraz korzystaniem z zasobów internetu.

Niezbędne warunki bazowe do realizacji programu spełnia sala lekcyjna (pracownia) wyposażona w komputer z dostępem do internetu, głośniki, ekran oraz rzutnik multimedialny do demonstracji i prezentacji.

Komentarz do podstawy programowej przedmiotu historia sztuki

---

dr Beata Lewińska

Ogólne założenia zmian

Historia sztuki jest realizowana na poziomie rozszerzonym w liceum ogólnokształcącym i technikum jako przedmiot do wyboru przez ucznia, jeśli szkoła ma taką ofertę edukacyjną. W ramowym planie nauczania przeznaczono na ten przedmiot 8 godzin dydaktycznych w cyklu kształcenia – mogą one być realizowane przez wszystkie lata nauki w liceum lub technikum, mogą także być prowadzone począwszy od klasy II lub III. Treści, które wprowadza przedmiot, stanowią kontynuację wiedzy i kompetencji nabytych i praktykowanych w ramach przedmiotu plastyka w szkole podstawowej oraz (fakultatywnie) w ramach przedmiotu plastyka w liceum i technikum w klasie I. Właśnie ze względu na fakt, że w wielu szkołach ponadpodstawowych plastyka może być realizowana w I klasie, w ramowych planach nauczania pozostawiono dyrektorom szkół decyzję co do terminu rozpoczęcia zajęć historii sztuki (realizacja przedmiotu może rozpocząć się w klasie I, II lub III).

Porównanie poprzedniej i nowej podstawy programowej

W dotychczas obowiązującej podstawie programowej przedmiotu historia sztuki były wskazane trzy cele ogólne:

- I. Uczeń odbiera wypowiedzi i wykorzystuje zawarte w nich informacje.*
- II. Uczeń tworzy wypowiedzi.*
- III. Uczeń analizuje i interpretuje teksty kultury.*

Sposób sformułowania powyższych celów został obecnie ujednoczony dla wszystkich przedmiotów humanistycznych, co w przypadku historii sztuki spowodowało, że wymagania szczegółowe, uwzględniające kompetencje uczniów, podporządkowane zostały tym celom. Dotychczas obowiązująca podstawa programowa nie precyzowała treści kształcenia. Pozostawiono ich odbiór twórcom programów. Nowa podstawa programowa odchodzi od tego założenia.

W nowej podstawie programowej sprecyzowano 5 celów głównych:

- I. Rozwijanie zdolności rozumienia przemian w dziejach sztuki w kontekście ich uwarunkowań kulturowych i środowiskowych, epok, kierunków, stylów i tendencji w sztuce*
- II. Zapoznanie z najwybitniejszymi osiągnięciami w zakresie architektury i sztuk plastycznych*

- III. *Zapoznanie z dorobkiem najwybitniejszych twórców dzieł architektury i sztuk plastycznych*
- IV. *Kształcenie w zakresie rozumienia i stosowania terminów i pojęć związanych z dziełami sztuki, ich strukturą i formą, tematyką, techniką wykonania*
- V. *Zapoznanie ze zbiorami najważniejszych muzeów i kolekcji dzieł sztuki na świecie i w Polsce, a także z funkcją mecenatu artystycznego oraz jego wpływem na kształt dzieła sztuki.*

Powyższe cele odnoszą się bezpośrednio do treści kształcenia, czyli wymagań szczegółowych, które zostały sformułowane w sposób precyzyjny, z uwzględnieniem wiadomości i umiejętności uczniów. Zabieg ten ma zapobiegać umieszczaniu w programach nauczania (i być może w przyszłości w podręcznikach) zbyt obszernych treści, lub odwrotnie – pomijaniu w programach treści istotnych z punktu widzenia rozwoju dziejów sztuki (na przykład sztuki nowoczesnej i najnowszej, której dzieje i przemiany w niektórych programach były minimalizowane). Szczegółowe rozpisanie treści kształcenia ma także istotne znaczenie w kontekście organizacji egzaminu zewnętrznego – matury z historii sztuki. Konstruktorzy materiałów egzaminacyjnych zyskują dzięki niemu pewność co do wymagań programowych, których spełnienie może być diagnozowane. Nowa podstawa programowa nie rewolucjonizuje wymagań egzaminacyjnych, pozwala jednak na precyzyjne ich formułowanie, w oparciu o szczegółowo wyodrębnione treści kształcenia.

Charakterystyka celów szczegółowych nowej podstawy programowej

- I. *Rozwijanie zdolności rozumienia przemian w dziejach sztuki w kontekście ich uwarunkowań kulturowych i środowiskowych, epok, kierunków, stylów i tendencji w sztuce*

W ramach realizacji tego celu uczeń musi się wykazać wiedzą dotyczącą chronologii dziejów sztuki oraz znajomością wskazanych szczegółowo w podstawie kultur, epok, kierunków, stylów i tendencji. Uczeń powinien prawidłowo sytuować w czasie i w przestrzeni geograficznej poszczególne epoki, style, kierunki i tendencje w sztuce, charakteryzować i opisywać sztukę powstałą w obrębie poszczególnych epok, kierunków i tendencji. Wymaga się od niego również, aby kojarzył ważne dzieła ze środowiskiem artystycznym, w którym powstały, oraz porównywał style i kierunki w sztuce z uwzględnieniem źródeł inspiracji i kontekstów powstawania dzieł (np. kontekstu historycznego, religijnego, filozoficznego, literackiego). W procesie poznawania dzieł wykorzystywane są teksty źródłowe – wypowiedzi pisarzy, filozofów, krytyków sztuki i artystów, które uczeń powinien interpretować, tworząc dłuższe wypowiedzi argumentacyjne.

II. Zapoznanie z najwybitniejszymi osiągnięciami w zakresie architektury i sztuk plastycznych

Treści kształcenia dotyczące tego celu obejmują wiadomości dotyczące dzieł sztuki różnych epok, stylów oraz kierunków sztuk plastycznych. Uczeń powinien rozpoznawać te dzieła, umiejscawiać je w czasie z dokładnością do połowy wieku, a w przypadku dzieł sztuki II połowy XIX wieku i XX wieku z dokładnością dekady, umiejscawiać je w przestrzeni geograficznej, podając środowisko kulturowe, w którym te dzieła powstawały, oraz wskazywać twórców dzieł najbardziej reprezentatywnych. W przypadku dzieł architektonicznych powinien znać układy przestrzenne najbardziej znanych dzieł, a w przypadku dzieł sztuk plastycznych – wymieniać i rozpoznawać ich gatunki. Wymaga się od ucznia, aby nie tylko identyfikował dzieła, ale także określał ich funkcje, rozróżniał podstawowe motywy ikonograficzne oraz analizował dzieła pod względem treści i formy (w tym dokonywał analizy porównawczej). Ze względu na dużą ilość dzieł, twórcy podstawy pozostawili ich wybór autorom programów.

Zdecydowane *novum* stanowi w podstawie wymaganie, aby uczeń znał i stosował zasady prezentacji i upowszechniania dzieł zgodnie z prawem i regułami etycznymi. Wiedza z tego zakresu jest konsekwentnie wprowadzana począwszy od szkoły podstawowej na lekcjach plastyki. Na zajęciach historii sztuki uczeń powinien wykorzystywać materiały zgodnie z zasadami prawa autorskiego.

III. Zapoznanie z dorobkiem najwybitniejszych twórców dzieł architektury i sztuk plastycznych

W ramach realizacji tego celu uczniowie muszą zostać zapoznani z dorobkiem najśłynniejszych twórców dzieł architektury i sztuk plastycznych, ale także nauczyć się sytuować w czasie twórczość artystów powszechnie uznawanych za najwybitniejszych (z dokładnością do jednego wieku, a w przypadku twórców sztuki nowoczesnej i współczesnej – z dokładnością do połowy wieku) oraz we właściwym środowisku artystycznym. Uczeń powinien łączyć wybrane dzieła z ich autorami na podstawie charakterystycznych środków formalnych oraz porównywać dzieła twórców żyjących w tym samym czasie. Ponadto powinien formułować sądy na temat środków warsztatowych typowych dla twórców wymienionych w podstawie. Zaproponowanie w treściach kształcenia nazwisk konkretnych artystów nie wyklucza możliwości odwoływania się w toku kształcenia do dorobku innych twórców. Warto skupić się raczej na analizie formy i treści konkretnego dzieła, nie zaś na całokształcie twórczości autora, w przypadku analizowania dorobku tych artystów, których uczeń poznaje wyłącznie na podstawie pojedynczego obrazu czy rzeźby. Natomiast w podstawie wymienione zostały nazwiska tych artystów, z których twórczością uczeń powinien zapoznać się na podstawie więcej niż jednego dzieła. Uczeń powinien sobie radzić także z formułowaniem samodzielnych sądów na temat twórczości poszczególnych artystów, a w przypadku najwybitniejszych z nich – nawet rozróżniać i porównywać fazy twórczości.

IV. Kształcenie w zakresie rozumienia i stosowania terminów i pojęć związanych z dziełami sztuki, ich strukturą i formą, tematyką, techniką wykonania

Bardzo ważną kwestią w nauczaniu historii sztuki jest poznanie terminów i pojęć związanych z opisem formy i struktury dzieł architektonicznych oraz formy i treści dzieł malarskich, rzeźbiarskich i graficznych. W toku nauczania przedmiotu pojawiają się też terminy związane z nowymi formami wypowiedzi, które wymykają się tradycyjnym klasyfikacjom oraz terminy i pojęcia związane z technikami sztuk plastycznych (np. malarskimi, rzeźbiarskimi, graficznymi). Wszystkie istotne terminy zostały wyszczególnione w podstawie programowej, aby twórcy programów nie mieli problemów z określeniem wymagań wobec uczniów, a twórcy arkuszy egzaminacyjnych mieli świadomość, do których pojęć powinny się odwoływać opracowywane zadania. Uczeń, który zna terminy i pojęcia z dziedziny historii sztuki, musi umieć właściwie je zastosować, opisując dzieła. W przypadku terminologii z zakresu architektury w podstawie programowej zostały wskazane kultury oraz style, których znajomość uczeń powinien wykorzystywać, tworząc opisy i analizy.

V. Zapoznanie ze zbiorami najważniejszych muzeów i kolekcji dzieł sztuki na świecie i w Polsce, a także z funkcją mecenatu artystycznego oraz jego wpływem na kształt dzieła sztuki

W ramach realizacji ostatniego z wymienionych w podstawie celów ogólnych ucznia wyposaża się w wiedzę dotyczącą najważniejszych muzeów i kolekcji dzieł sztuki na świecie i w Polsce. Wymaga się od ucznia, aby nie tylko łączył najistotniejsze dzieła z miejscami, w których się one znajdują (takimi jak muzea, galerie, kościoły, pałace), ale także aby potrafił skojarzyć niektóre z dzieł z osobami ich fundatorów, mecenasów lub marszałków. Wiadomości te uczeń może wykorzystać w dłuższych wypowiedziach pisemnych i ustnych.

Zaleca się zacząć omawianie treści programowych od ukazania chronologii dziejów sztuki, aby w kolejnych latach kształcenia uczeń umiał prawidłowo usytuować w czasie i w przestrzeni geograficznej poszczególne kierunki, style, tendencje oraz twórców dzieł. W ramach wstępu można powtórzyć zdobyte na lekcjach plastyki informacje na temat dziedzin sztuk plastycznych oraz stylu, a także poszerzyć wiadomości dotyczące treści i formy dzieła sztuki. Powinno też się wprowadzić pojęcia dotyczące form wypowiedzi i technik właściwych sztuce współczesnej. Pogłębić należy wiedzę uczniów dotyczącą funkcji sztuki oraz wstępnie omówić najważniejsze zbiory muzealne i kolekcje dzieł sztuki na świecie i w Polsce.

W kolejnych latach nauki treści można realizować w układzie historyczno-problemowym, to znaczy z całościowym uwzględnieniem kultur: pierwotnych, starożytnych, a następnie epok, stylów i tendencji, z podziałem na istotne środowiska rozwoju sztuki. W toku realizacji materiału należy powracać do zagadnień omawianych wcześniej, uwzględniając naturalny, historyczny rozwój sztuki.

Wnioski i rekomendacje dla nauczycieli

Istotną kwestią w nauczaniu historii sztuki jest różnicowanie form działań i metod kształcenia. W realizacji powinny przeważać lekcje szkolne, uzupełniane innymi formami zajęć, wśród których wskazać można: lekcje muzealne, wycieczki, wykłady i prezentacje na temat sztuki w instytucjach zewnętrznych (muzeach, galeriach, uniwersytetach), zwiedzanie wystaw itp. Lekcje prowadzone w szkole powinny cechować różnorodność stosowanych metod. Wśród metod wprowadzających nowy materiał i służących jego przyswajaniu, zalecane są metody aktywizujące uczniów.

Bardzo duże znaczenie w kształceniu w zakresie przedmiotu historia sztuki mają opis i analiza dzieła sztuki. W procesie ich dokonywania wykorzystaniu i weryfikacji podlegają wiedza oraz umiejętności, nabyte przez uczniów w ramach przedmiotu plastyka na II etapie edukacyjnym, a być może utrwalone w ramach tego przedmiotu na III etapie edukacyjnym (jeśli uczeń realizował w liceum lub technikum przedmiot plastyka). Formułowanie opisów i analiz, w tym porównawczych, dzieł z różnych dziedzin sztuki powinno przebiegać z uwzględnieniem określonych kategorii (np. takich jak w architekturze: plan, układ przestrzenny, opis fasady i elewacji, wnętrza; w malarstwie: kompozycja, kolor, sposób kreowania iluzji przestrzeni, kształtowanie formy przez światło; w rzeźbie: bryła, kompozycja, faktura, relacje z otoczeniem). W przypadku sztuki figuralnej warto zwrócić uwagę także na tematykę i stopień oddania w dziele rzeczywistości lub jej deformacji. Te kategorie nie są stałe, ich dobór jest uzależniony od rodzaju i specyfiki wybranych do analizy dzieł.

Należy też uwzględniać w trakcie realizacji przedmiotu pracę z tekstem źródłowym (wypowiedzi myślicieli, twórców i krytyków o sztuce). Warto urozmaicać kształcenie prezentacją filmów o sztuce, ale nie mogą one zastępować lekcji. Każdorazowo uczniowie powinni przed prezentacją filmu otrzymać zestaw pytań i problemów, nad którymi mają się zastanowić w trakcie oglądania. Dla urozmaicenia można też włączyć do katalogu metod kształcenia dramę, a zwłaszcza tworzenie żywego obrazu.

Historia sztuki jest przedmiotem humanistycznym, dlatego jednym z jej zadań, obok kształcenia umiejętności opisu i analizy dzieła, jest przygotowanie uczniów do samodzielnego formułowania logicznych wypowiedzi argumentacyjnych na temat epok, kierunków, stylów i tendencji w sztuce, środowisk artystycznych, dzieł oraz ich twórców. Wypowiedzi te muszą mieć charakter zarówno ustny, jak i pisemny. Podczas tworzenia przez uczniów tekstów o charakterze opisowym i analitycznym zaleca się zwracanie uwagi na poprawność logiczną pracy (w tym właściwą, trójdzelną kompozycję oraz poprawne wnioskowanie z odniesieniem do problemu zawartego w temacie), a przede wszystkim treść pracy, w której uczeń powinien wykazać się wiedzą na temat epok, kontekstów powstania dzieła (estetycznego, biograficznego, historycznego, literackiego, filozoficznego, społecznego, religijnego) oraz umiejętnością analizowania i porównywania

dzieł sztuki, postaw i zjawisk artystycznych, a także twórczości artystów. Oceniając prace pisemne uczniów, należy również zwracać uwagę na poprawność terminologiczną oraz językową i stylistyczną.

W toku realizacji materiału należy powracać do zagadnień omawianych wcześniej, uwzględniając naturalny, historyczny rozwój sztuki (zgodnie ze spiralnym modelem nauczania). Istotne znaczenie ma też wychowywanie uczniów w poczuciu odpowiedzialności i szacunku dla prac własnych i cudzych, w tym dziedzictwa kulturowego. Zagadnienia dotyczące zgodnego z prawem publikowania prac (w tym prawa cytatu), wprowadzone zostały już na II etapie edukacyjnym. W liceum ogólnokształcącym i technikum należy utrzymywać te zasady, a każde z prezentowanych dzieł opatrywać informacją o źródle, z jakiego zostało pozyskane. Nauczyciele powinni zwracać uwagę i uwrażliwiać uczniów na ochronę własności, w tym własności intelektualnej.

W celu zapewnienia właściwej realizacji programu konieczne jest zorganizowanie sali lekcyjnej (pracowni) wyposażonej w komputer z dostępem do internetu, głośniki, ekran oraz rzutnik multimedialny do demonstracji i prezentacji.

Wskazówki metodyczne

---

dr Beata Lewińska, Jerzy Mierzwiał

Analiza dzieła

W podstawach programowych zarówno przedmiotu plastyka, jak i historia sztuki sformułowano wymagania odnośnie do kształtowania umiejętności opisu i analizy dzieła sztuki. W przypadku plastyki mogą to być stwierdzenia ogólne, które uwzględniają główne cechy charakterystyki dzieła. W przypadku historii sztuki wymagana jest pogłębiona analiza – w tym analiza porównawcza dzieł. Uczniowie realizujący przedmiot historia sztuki winni bowiem posługiwać się znacznie bogatszą terminologią z dziedziny sztuk plastycznych niż uczniowie realizujący przedmiot plastyka. Zatem podczas analizy dzieł na zajęciach plastyki, powinno się dobierać znacznie prostsze przykłady, a w miarę możliwości oprócz reprodukcji i fotografii dzieł – wykorzystywać teksty źródłowe, które ułatwią interpretację treści. Największą trudność bowiem sprawia uczniom analiza dzieł sztuk plastycznych dawnych epok – bogatych w symbolikę i alegorie. Z tego właśnie powodu zaleca się, aby na zajęciach plastyki poddawać analizie dzieła malarskie, graficzne i rzeźbiarskie, powstałe w II poł. XX wieku. Inaczej jest z przykładami architektury – zaleca się, aby uczniowie opisywali przede wszystkim zabytki regionów, w których zamieszkują – powstałe w różnych epokach.

Analizę treści ułatwiają teksty źródłowe, ale także wiedza na temat podstawowych formuł ikonograficznych, znajomość literatury, w tym mitologii. Natomiast w opisie formy dzieła sztuk plastycznych pomocny może się okazać zaprezentowany poniżej konspekt, który można wykorzystać zarówno podczas dokonywania uproszczonych opisów, jak i pogłębionych analiz.

Konspekt opisu dzieła malarskiego, rzeźbiarskiego i graficznego

Opisując dzieło malarskie lub rzeźbiarskie **pod względem treści**, należy:

- określić gatunek, jaki dzieło reprezentuje (jeśli można je sklasyfikować w obrębie konkretnego gatunku);
- przedstawić treść dzieła, rozpoczynając od cech najbardziej ogólnych aż do szczegółów;
- wskazać jego temat (jeśli mamy do czynienia z dziełem figuratywnym);
- posługując się słownikami symboli, wyjaśnić znaczenia poszczególnych elementów, przedmiotów, barw (zwłaszcza jeśli opisujemy dzieło symboliczne).

Przeprowadzając **analizę formy** dzieła sztuki, należy wziąć pod uwagę następujące kategorie:

- **Kompozycja** – kategoria odnosząca się do wszystkich dyscyplin artystycznych. Jest to rodzaj powiązania ze sobą elementów formalnych dzieła, by tworzyły one pewną całość, zgodną z założeniem twórcy. Pewne cechy kompozycyjne mogą być charakterystyczne dla danego kierunku czy epoki – nazywamy je wówczas schematem kompozycyjnym.

W opisie kompozycji dzieła możemy uwzględnić:

- » kształt pola obrazowego, inaczej zwany formatem dzieła, czyli tzw. kompozycję zewnętrzną (w przypadku dzieł malarskich, graficznych czy reliefowych);
- » podziały kompozycyjne i schematy wprowadzające rozgraniczenia w obrębie kompozycji oraz porządkujące ją i jej cechy – takie jak: kompozycja dynamiczna (układ form o przewadze skosów lub łuków, sprawiający wrażenie ruchu) lub statyczna (układ form z przewagą pionów i poziomów, sprawiający wrażenie spokoju); jeżeli kompozycja jest dynamiczna, należy określić, jaki rodzaj ruchu został uchwycony (dośrodkowy, odśrodkowy, wielokierunkowy, napięcia kierunkowe sugerujące ruch);
- » kompozycję diagonalną (opartą na przewadze skosów, z ograniczeniem znaczenia kompozycyjnego pionów i poziomów);
- » kompozycję horyzontalną (rozbudowaną w szerz, z wydobyciem kierunków poziomych, którym podporządkowane są osie i kierunki pionowe – w przedstawieniach figuralnych często z zastosowaniem izokefalizmu czyli układu przedstawionych postaci z umieszczeniem głów w jednej linii);
- » kompozycję wertykalną (rozbudowaną w kierunku pionowym);
- » kompozycję zamkniętą (w której wszystkie ważne elementy ograniczone są ramami dzieła);
- » kompozycję otwartą (w której istotne elementy dzieła wychodzą poza jego ramy);
- » kompozycję jednopostaciową lub wielopostaciową (cecha ta dotyczy sztuki figuratywnej);
- » kompozycję symetryczną lub asymetryczną;
- » kompozycję przestrzenną lub płaską;
- » układ zwarty, luźny lub rozczłonkowany;
- » kompozycję frontalną (eksponującą część frontalną kosztem pozostałych) lub odejście od frontalizmu (dotyczy dzieł rzeźbiarskich);
- » rytmy kompozycyjne (powtarzalność niektórych elementów);
- » wyważenie kompozycyjne poszczególnych elementów (tzw. tektonikę – uwydatnienie jasności, zwartości i logiki dzieła) lub jego brak, a także punkty ciężkości i oparcia (w rzeźbie);

- » centrum lub dominantę kompozycyjną (należy wskazać, czy istnieje wyraźne centrum i co je stanowi, czy centrum kompozycyjne jest zarazem środkiem geometrycznym lub jest tożsame z centrum treściowym obrazu);
- » horyzont (należy określić, czy jest wyraźnie zaznaczony i na jakiej wysokości przebiega jego linia) – nieokreślony, obniżony lub podwyższony.

- **Sposób oddania przestrzeni** (w dziełach malarskich i graficznych) lub sposób, w jaki dzieło „reaguje” na otaczającą przestrzeń (w dziełach rzeźbiarskich). W dziełach malarskich, które mają tworzyć iluzję rzeczywistości, środkiem ukazania przestrzeni są różne rodzaje perspektywy. Pamiętać jednak należy, że sztuka, zwłaszcza nowoczesna, świadomie rezygnuje z naśladowania rzeczywistości, ponieważ inne są jej cele.

Opisując sposób oddania przestrzeni w dziele malarskim, bierzemy pod uwagę:

- » plany wyodrębnione w obrazie lub ich brak (pierwszy plan, drugi plan; obraz płaski, jednoplanowy);
- » sposoby ukazania przestrzeni (perspektywa linearna, powietrzna, barwna, kulisowa) – jeśli dzieło stanowi iluzję rzeczywistości.

W przypadku dzieł rzeźbiarskich bierzemy pod uwagę:

- » otwartość na otaczającą przestrzeń (kompozycje ażurowe, luźne) lub zamknięcie się na nią (forma zwarta);
- » wyodrębnienie planów poprzez zróżnicowanie wypukłości form względem tła (dotyczy reliefu),
- » zastosowanie lub perspektywy kulisowej, linearnej lub jej brak (dotyczy reliefu);
- » wielopłaszczyznowość (w przypadku rzeźby pełnoplastycznej).

- **Kolorystyka** – kolor, zamiennie nazywany barwą, stanowi jedną z podstawowych jakości zmysłowych, odbieranych przez siatkówkę oka, dlatego w sztukach wizualnych jest to jedna z najważniejszych cech dzieła. Wyróżniamy dwie podstawowe grupy barw: **chromatyczne** (w tym zasadnicze i pochodne), **achromatyczne** (obojętne). Z kolorem wiąże się pojęcie koloryzmu, czyli prymatu gry barwnej nad innymi elementami budowy obrazu. Kolorystyka jest kategorią, którą bierze się pod uwagę w opisie i analizie niektórych dzieł (z zakresu malarstwa, barwnej grafiki oraz rzeźby polichromowanej).

W opisie kolorystycznym należy uwzględnić następujące informacje:

- » zastosowanie szerokiej lub wąskiej gamy barwnej (szeroka obejmuje barwy zarówno chłodne, jak i ciepłe, wąska – tylko jedno z nich); jeśli gama jest szeroka, ale w obrazie występuje zdecydowana przewaga barw chłodnych lub ciepłych, należy to uwzględnić w opisie;
- » dźwiężność barwy (dominacja barw nasyconych czy stonowanych);

- » czystość barw (tylko podstawowe i pochodne) lub ich złamanie (barwami dopełniającymi, czyli tymi, które leżą po przeciwnej stronie koła barw, np. dla czerwieni – zieleń, dla żółci – fiolet i odwrotnie);
- » określenie dominanty kolorystycznej (jakie barwy zdecydowanie dominują);
- » akcenty barwne;
- » określenie nazw barw (dobrze jest się posłużyć językiem plastyka lub różnicować barwy przez porównanie z naturą (siena, umbra, zieleń chromowa lub zieleń wiosenna, czerwień malinowa, żółcień cytrynowa itp.);
- » określenie kontrastów (walorowe, temperaturowe, dopełnieniowe) oraz miejsc, w których występują;
- » zróżnicowanie planów barwnych wg tradycyjnych reguł perspektywy barwnej (bliżej ciepłe tony, dalej chłodniejsze, na trzecim planie najchłodniejsze);
- » obecność koloru lokalnego (jeśli w świetle i cieniu występuje ta sama barwa, która ulega tylko ściemnieniu lub rozjaśnieniu) lub występowanie autonomii kolorystycznej światła i cienia (mają one własne kolory).

○ **Światło** – w dziełach graficznych i malarskich, których istotą jest odzwierciedlenie rzeczywistości, stosuje się **światłocień**, czyli odpowiednie rozłożenie światła i cienia w celu spotęgowania efektu trójwymiarowości przedstawianych motywów. Na przykład w rysunku światłocieniowym uwzględnia się jedynie różnice tonalne, wynikające z oświetlenia przedmiotu, a nie bierze się pod uwagę różnic walorowych, czyli stopni jasności barw. Z kategorią światła w obrazach i grafice wiąże się pojęcie luminizmu, czyli prymatu gry światła nad innymi czynnikami budowy obrazu oraz pojęcie nokturnu – pejzażu malowanego o zmierzchu lub nocą. W opisie rzeźby nie występuje światłocień, ale światło pełni istotną rolę w odbiorze dzieła. Rzeźba jest przestrzenna, zatem światło może na jej powierzchni operować w różny sposób, zmieniając siłę oddziaływania w zależności od: kąta padania, swojego źródła, a w przypadku światła naturalnego – także od pory dnia.

W odniesieniu do kategorii światła w opisie dzieła malarskiego i graficznego bierze się pod uwagę:

- » źródło światła (czy jest widoczne na obrazie, czy też znajduje się poza nim) i kierunek jego padania;
- » rodzaj źródła światła – naturalne czy sztuczne (można także użyć terminów: określone lub nieokreślone – w sytuacji, kiedy trudno zdefiniować jakość źródła);
- » stopień skupienia lub rozproszenia światła (np. równomierne rozłożenie światła lub skierowanie punktowo na pewne partie – np. gdy wydobywa ono i podkreśla motyw dominujący);
- » występowanie refleksów światła (odblaski – bliki);
- » określenie najjaśniejszego i najciemniejszego punktu obrazu, jeśli takie istnieją;
- » określenie wyrazistości kontrastów światła;
- » modelowanie formy (głębokie lub lekkie podkreślenie formy);

- » podkreślenie formą kierunku padania światła (np. duktem pędzla, fakturą) lub określenie niezależności tych czynników;
- » występowanie cieni i ich konsekwentne rozłożenie względem kierunku padania światła.

○ **Faktura** – określa sposób kształtowania przez artystę powierzchni dzieła malarzkiego, graficznego lub rzeźbiarskiego, a w architekturze – sposób kształtowania płaszczyzny ściany. W sensie dosłownym fakturą nazywa się to, co można wyczuć dotykiem. Pojęcie faktura stosuje się także dla określenia sposobu nakładania farby, który daje się rozpoznać tylko wzrokowo. Określenie rodzaju faktury zależy od użytego narzędzia i techniki.

W przypadku dzieł rzeźbiarskich i architektonicznych w opisie faktury bierze się pod uwagę:

- » stopień gładkości (np. wypolerowana powierzchnia);
- » kontrasty światła i cienia na powierzchni;
- » ślady narzędzia, którym dzieło zostało wykonane;
- » jednorodność lub kontrastowość faktur (np. gładka i zróżnicowana);
- » stopień dokładności wykończenia (np. *non finito*).

W przypadku dzieł malarskich w opisie faktury bierze się pod uwagę:

- » określenie wyrazistości duktu (dotknięcia) pędzla lub szpachli bądź stwierdzenie, że obraz jest gładko malowany;
- » występowanie faktury impastowej (nałożenie farby pędzlem lub szpachlą o wyrazistej wypukłości);
- » staranne wykończenie obrazu (akademickie *fini*).

Opisywane środki artystyczne pokazują strukturę formalną dzieł sztuk plastycznych. Jednakże każde z dzieł „przemawia” do nas nieco innym językiem. Oznacza to, że artysta, korzystając z bogatego języka sztuki, wybrał i podkreślił te środki, które charakteryzują dzieło i wyróżniają je spośród wielu innych. A zatem każde dzieło ma środki ekspresji właściwe artyście (a często też stylowi i epoce, w której powstało). Trzeba więc wyłonić te cechy, które je identyfikują i dzięki którym przemawia ono do nas.

Aby określić **wyraz dzieła**, należy zatem:

- ustalić jego stosunek do natury (dzieło wiernie naśladuje naturę, przetwarza ją, stanowi daleką analogię do rzeczywistości, deformuje rzeczywistość), a także wskazać na idealizm albo realizm przedstawienia;
- stwierdzić, jaka relacja występuje pomiędzy linią a plamą barwną (podstawą jest rysunek dopełniony kolorem czy obraz konstruowany jest plamami barwnymi);
- rozstrzygnąć, które z wymienionych środków formalnych są najważniejsze dla tego dzieła (np. obrazy Rubensa przemawiają znakomitą kolorystyką

i dynamizmem ujęcia, podczas gdy najważniejszymi środkami wyrazu w obrazach Van Gogha są ostre zestawienia kolorystyczne, wyrazisty dukt pędzla i bogata faktura);

- zwrócić uwagę, jakie inne cechy zwiększają dramatyzm przedstawienia.

Zamieszczony powyżej konspekt przydatny będzie do sporządzania opisu dzieł sztuk plastycznych. Zarówno nauczyciel, jak i korzystający z niego uczniowie, powinni wiedzieć, że należy pisać jedynie o tym, co w dziele jest – a nie czego brakuje – oraz wykorzystywać wyłącznie przydatne informacje. Na zajęciach plastyki może brakować czasu, żeby przeprowadzić pełną analizę lub opis dzieła, a zwłaszcza analizę porównawczą. Zatem nauczyciel każdorazowo powinien podjąć decyzję, które kategorie dzieła będą opisywane (np. kolorystyka dzieła). Innym sposobem realizacji celu (zwłaszcza w przypadku dokonywania analiz porównawczych dzieł) jest podział klasy na zespoły, z których każdy otrzymuje inne zadanie, czyli inną kategorię danego dzieła do scharakteryzowania.

W przypadku nauczania opisu dzieł architektury nauczycielowi pomoc może prezentowany poniżej konspekt uwzględniający podział na budynki sakralne i świeckie, gdyż ze względu na specyfikę ich kształtu i funkcji sposób dokonywania opisu każdej z tych kategorii dzieł jest nieco odmienny.

Konspekt opisu dzieła architektonicznego

Opis budynków sakralnych, takich jak: kaplice, kościoły, powinien uwzględniać:

➤ Informacje podstawowe:

- » nazwę budowli (lub jej rangę – np. fara, kolegiata, katedra, archikatedra, bazylika większa, sanktuarium, kościół klasztorny, kaplica);
- » wezwanie;
- » miejscowość, w której jest zlokalizowana;
- » kraj;
- » usytuowanie (w przypadku zespołu budowli, należy wymienić towarzyszące kościołowi obiekty, takie jak: dzwonnice, plebania, klasztor, kaplica);
- » czas powstania ogólnie: wiek (1. lub 2. jego połowa; 1., 2., 3. lub 4. ćwierć);
- » styl budowli;
- » autorstwo (nazwisko architekta, jeśli autorstwo zostało ustalone, a jeśli nie – podaje się: anonimowy);
- » warsztat, krąg stylistyczny;
- » materiał budowlany (np. kamień, cegła, cegła otynkowana) oraz materiał detalu architektonicznego (np. stiuk, gips, terakota, marmur, cegła glazurowana).

➤ **Rzut /plan budowli:**

- » rodzaj planu (np. plan podłużny prostokąta, plan podłużny krzyża łacińskiego, plan centralny koła, plan podłużny elipsy, plan centralny kwadratu, plan centralny wieloboku, plan centralny krzyża greckiego, plan podłużny owalu, plan czteroliścia czyli treflowy).
- » informacje szczegółowe dotyczące poszczególnych elementów kościoła – opis części ołtarzowej, prezbiterium (wydłużone lub krótkie, zamknięte prosto, absydą, wielobocznie lub poligonalnie, otoczone obejściem czyli ambitem, z zakrystią, skarbcem, kaplicami, wieżami, kryptą);
- » opis korpusu budynku z podaniem ilości naw – np. jednonawowy czyli salowy, dwunawowy, trzynawowy, pięcionawowy; określenie typu nawy – np. nawa główna, nawy boczne; określenie, czy oddzielony jest od chóru wschodniego transeptem czyli nawą poprzeczną, czy otoczony kaplicami lub z przyległą kruchtą (kruchtami), w której umieszczone są boczne wejścia do kościoła; uwzględnienie rzutu fasady frontowej (w kościołach dawnych, najczęściej zachodniej) – bezwieżowa lub wieżowa; podanie usytuowania wież – np. po bokach, po środku, wtopione w korpus lub dostawione, poprzedzone atrium, narteksem, kruchtą, portykiem (np. wgłębnym, wysuniętym, pozornym itp).

➤ **Typ bryły:**

- » układ przestrzenny: bazylika, hala, pseudobazylika (wówczas, kiedy wydzielone są nawa główna i nawy boczne, ale w nawie głównej brak okien), kościół halowy (kiedy nawy są tej samej lub niemal tej samej wysokości).

➤ **Elementy wieńczące budowlę:**

- » np. wieża na skrzyżowaniu nawy głównej z transeptem, sygnaturka, kopuła (zwykle na skrzyżowaniu nawy głównej z transeptem lub powyżej łuku tęczywego, czyli w miejscu styku korpusu z prezbiterium).

➤ **Elewacje:**

- » wygląd elewacji frontowej, a następnie pozostałych, które zwykle są skromniej opracowane;
- » podziały architektoniczne;
- » podziały ramowe;
- » porządki architektoniczne (które tworzą ramę złożoną z elementów pionowych, takich jak kolumny lub pilastry, składające się z bazy, trzonu kanelowanego lub nie, głowicy, czyli kapitelu, dźwigające elementy poziome, jak belkowanie, składające się z architrawy, fryzu i gzymsu – określenie porządku bądź stylu ułatwia detal zdobiący głowicę, fryz lub gzyms); porządki identyfikujemy następująco: porządek dorycki (doryka), porządek toskański (etruski), porządek joński (jonika),

- porządek koryncki, styl kompozytowy, spiętrzony porządek (nawarstwienie porządków zgodnie z zasadą superpozycji, wielki porządek (inaczej kolosalny);
- » podziały pionowe – np.: kolumna, $\frac{3}{4}$ kolumny, pół- i ćwierćkolumna, kolumnienka (służka), filar np. międzyścierzowy, wiązkowy, pilaster, lizena, skarpa, kariatyda, kanefora, atlant, herma,
  - » podziały poziome: fryzy, gzymsy;
  - » zwieńczenia: szczyty (frontony), przyczółki (blendowe, schodkowo-blendowe, blendowo-sterczyńowe, ze spływami, faliste itp.), attyki, inne;
  - » nisze, wnęki, płyciny, edikule, blendy, laskowania;
  - » obramienia okien i portali (ich kształt – np. biforium, tryforium, rozeta, okulus, okno balkonowe, inaczej *porte-fênêtre*, wole oko, lukarna) oraz wypełnienie okna – np. maswerk, oprawa (np. opaski, pilastry, naczółki).
- **Wnętrza:**
- » artykulacja wnętrza czyli jego rozcłonkowanie – np. arkady międzynawowe wsparte na filarach lub kolumnach;
  - » empory;
  - » tryforia (dotyczy gotyku);
  - » okna.
- **Nakrycia wnętrza:**
- » drewniane – otwarta więźba dachowa, strop belkowy lub kasetonowy;
  - » murowane – kopuła na bębnie lub bez, z latarnią lub bez, na trompach lub pendentywach, czyli trójkątach sferycznych);
  - » sklepienia – określenie, czy występują: gurdy, żebra, zworniki, służki, wsporniki, wysklepki, przęsła; w antyku, romanizmie, nowożytności i współczesności mogą występować sklepienia: kolebka, kolebka z gurtami, kolebka z lunetami, kolebka z lunetami i gurtami, krzyżowe; w gotyku i neogotyku: krzyżowo-żebrowe – cztero- lub sześciocdzielne – gwiazdziste, palmowe, sieciowe, wachlarzowe, stalaktytowe, kryształowe, krzywolinijne.
- **Dekoracje:**
- » rzeźba pełnoplastyczna, reliefowa, sztukaterie, z podaniem rodzaju przedstawienia i nazw ornamentów – np. arabeska, groteska, panoplia, bukranon, meander, ornament okuciowy, ornament rollwerkowy (zwijany), ornament małżowinowo-chrząstkowy, lambrekin, kratka regencyjna, ornament wstęgowo-cęgowy, ornament kandelabrowy, kimation joński (jajownik), wole oczy, ząbkowanie, astragal, rozeta, palmeta, maskaron, *rocaille*, kartusz, medalion, akant, plecionka, fiala (pinakiel), kwiaton, czołganki (żabki), wimperga, obelisk, archiwolta, arkatura, fryz arkadkowy, putto, amorek, uskrzydłona główka anielska, płonący wazon, feston (girlanda) itp.

- » malarskie – malarstwo ścienne (np.: *al fresco*, *al secco*, *sgraffito*, malarstwo iluzjonistyczne, prawo ramy, plafon, faseta, *panneau*);
- » witraże;
- » mozaiki.

Opis budynków świeckich powinien uwzględniać:

- **Informacje podstawowe:**
  - » nazwa budowli (rodzaj budynku – np. zamek, pałac, dwór, kamienica, willa, ratusz, teatr, biblioteka itp.);
  - » miejscowość, kraj lokalizacji;
  - » właściciel (jeżeli informacja ta jest podana);
  - » usytuowanie (budowla wolnostojąca, narożna czy w zabudowie zwartej, towarzyszące obiekty; ewentualnie założenie parkowo-ogrodowe);
  - » czas powstania (ogólnie wiek – 1. lub 2. połowa wieku);
  - » styl budowli;
  - » autorstwo (nazwisko architekta lub warsztat, środowisko artystyczne);
  - » materiał.
- **Rzut/plan budowli:**
  - » np. prostokąt, kwadrat, zbliżony do prostokąta, koło, kształt litery E, T, L, odwróconego E (w przypadku planów mniej regularnych podajemy w zbliżeniu);
  - » informacje szczegółowe – np. skrzydła (jeśli występują), sposób ich usytuowania względem korpusu; określenie, czy jest to układ otwarty (np. podkowa), czy zamknięty (np. z wewnętrznym dziedzińcem), czy występują pawilony lub alkierze przylegające do budynku.
- **Typ bryły:**
  - » liczba kondygnacji (pięter);
  - » występowanie pomieszczeń takich jak: suterena, *mezzanino* (półpiętro), facjatka, mansarda;
  - » zwieńczenie (dach dwuspadowy, czteropłaciowy, namiotowy, pogrążony, mansardowy (łamany); występowanie takich elementów jak: hełmy, kopuły, attyki, szczyty, belwedery.
- **Elewacja budynku** – od najbardziej dekoracyjnej – fasady, do elewacji skromniejszych.
- **Elementy urozmaicające fasadę budynku** – loggie, wykusze, balkony, werandy, podcienia, krużganki).

- **Podziały architektoniczne budynku:**
  - » podziały ramowe: (porządki architektoniczne, łuk triumfalny – serliana);
  - » podziały pionowe: (kolumna, $\frac{3}{4}$ kolumny, pół i ćwierćkolumna, kolumnienka, słuźka, filar, skarpa, słuźp, pilaster, lizena, kariatyda, atlant;
  - » podziały poziome: fryzy, gzymsy (cokołowe, działowe, podokienne, wieńczące).

- **Dekorowanie lica ściany** – boniowanie, rustyka, inne – np. nisze, wnęki, płyciny, edikule, blenda, laskowanie.

- **Wnętrze budynku:**
  - » Rozmieszczenie pomieszczeń: westybul, sień, sala balowa, gabinet, jadalnia, antykamera, antresola, alkowa, buduar, galeria, klatki schodowe.

- **Nakrycia wnętrza:**
  - » drewniane: strop belkowy lub kasetonowy;
  - » murowane: kopuła z bębmem lub bez, z latarnią, trompy, pendentywy – trójkąty sferyczne – żagielki;
  - » sklepienia: przęsła, wysklepki, żebra, gurty, zworniki, słuźki, wsporniki; nazwy sklepień w zależności od epoki, np. antyk, romanizm, nowożytność, współczesność: kolebka, kolebka z gurtami, kolebka z lunetami, kolebka z lunetami i gurtami, krzyżowe; gotyk i neogotyk: krzyżowo-żebrowe, tzw. piastowskie, czyli trójdzielne, gwiazdziste, palmowe, sieciowe, wachlarzowe, stalaktytowe, kryształowe, krzywolinijne.

- **Podziały architektoniczne wnętrza** – z wykorzystaniem tych samych terminów, co w opisach elewacji zewnętrznej.

- **Dekoracja budynku:**
  - » rzeźbiarska – rzeźba pełnoplastyczna, reliefowa, sztukaterie, rodzaje przedstawienia (arabeska, groteska, panoplia, bukranon, meander, ornament okuciowy, ornament rollwerkowy ornament małżowinowo-chrzastkowy, lambrekin, kratka regencyjna, ornament wstęgowo-cęgowy, ornament kandelabrowy, kimation joński – jajownik, wole oko, ząbkowanie, astragal, rozeta, palmeta, maskaron, *rocaille*, kartusz, medalion, akant, plecionka, fiala – pinakiel, kwiaton, czołganki – żabki, wimperga, obelisk, archiwolta, arkatura, fryz arkadkowy, putto, amorek, uskrzydłona główka anielska, personifikacja, płonący wazon, alegoria itp.).
  - » malarska – malarstwo ściennie (np. *al fresco*, *al secco*, *sgraffito*), malarstwo iluzjonistyczne, prawo ramy, plafon, faseta, *panneau*.

Wybrane aktywizujące metody i formy pracy do wykorzystania na zajęciach plastyki i historii sztuki

Z katalogu metod dydaktycznych podczas wprowadzania nowych treści najczęściej wykorzystuje się wykład z prezentacją multimedialną lub rozmowę nauczającą na bazie prezentacji. Można jednak zastosować także inne metody, które urozmaicają zajęcia. Dlatego w tej części wskazówek opisane są jedynie wybrane metody, które mogą zostać wykorzystane na zajęciach plastyki i historii sztuki.

Praca z tekstem źródłowym

Kształcenie umiejętności posługiwania się tekstem źródłowym jest jednym z podstawowych zadań nauczyciela. W nauczaniu plastyki i historii sztuki o wiele większe znaczenie niż tekst ma źródło ikonograficzne, jednakże czytanie kształci umiejętność samodzielnego zdobywania wiedzy, poszukiwania potrzebnych wiadomości, aktywizuje i rozwija intelektualne możliwości ucznia, który powinien zdawać sobie sprawę, że podstawą każdej wiedzy o przeszłości, a więc także o historii sztuki, są źródła historyczne. W podstawie programowej historii sztuki sformułowano wymaganie, aby uczeń analizował wybrane teksty pisarzy, filozofów i artystów, interpretując je i wskazując wpływ tych wypowiedzi na charakter stylów, epok i tendencji w sztuce oraz na kształt dzieł. Ponadto, analizując wypowiedzi krytyków na temat sztuki, uczeń uczy się formułować własne sądy i opinie.

W historii sztuki nauczanej na tym etapie kształcenia pojawia się jedynie niewielka liczba cytatów z manifestów artystycznych czy najbardziej istotnych wypowiedzi teoretyków o sztuce, które uczeń powinien znać i identyfikować z ich autorami. W przypadku pozostałych tekstów źródłowych bardziej istotne jest kształcenie umiejętności czytania źródła ze zrozumieniem i wyciągania właściwych wniosków w kontekście realiów i cech danej epoki.

Praca z tekstem źródłowym może być prowadzona na lekcji – indywidualnie lub grupowo, a także zlecona uczniowi jako praca domowa. Teksty czytane na lekcji powinny być krótkie i przygotowywać ucznia do dyskusji, ćwiczeń itp. Wymiernym efektem pracy z tekstem jest sporządzenie notatki w formie wypunktowania najważniejszych treści lub sporządzenia mapy mentalnej.

Etapy analizy i krytyki źródeł:

- wprowadzenie ucznia w tematykę, której dotyczy analizowany tekst; przekazanie informacji o autorze, charakterze tekstu, czasie i miejscu jego powstania;
- wychwycenie i wyjaśnienie trudnych terminów, pojęć i zwrotów;
- ukierunkowana pytaniami analiza tekstu, sporządzanie notatek;
- ocena uzyskanych informacji pod kątem zgodności z wcześniej sformułowanymi pytaniami;

- konfrontacja danych pochodzących z analizy źródła z wiedzą uczniów, materiałem podręcznikowym, literaturą pomocniczą itp.

W sytuacji, kiedy pojawiają się rozbieżne interpretacje tekstów źródłowych, należy przeprowadzić dyskusję w celu wymiany argumentów merytorycznych i uzgodnienia poglądów. Zasady te można stosować także podczas pracy z literaturą popularnonaukową. Prowadzenie zajęć z wykorzystaniem tekstów źródłowych nie powinno wpływać na spowolnienie tempa pracy.

Drama

Drama należy do grupy metod waloryzacyjnych i dlatego jest szczególnie ceniona we współczesnej edukacji. Większość metod kształcenia rozwija głównie zdolności poznawcze, podczas gdy rozpowszechniona w Wielkiej Brytanii drama uznawana jest za metodę odwołującą się do emocji. Należy pamiętać, że nauczyciel nie tylko uczy, ale i wychowuje. Jeżeli stosuje metody bierne, takie również postawy kształtuje. Bardzo ważną cechą dramy jest jej uniwersalny charakter – każdy zaangażowany w jej przebieg działa na poziomie swojego rozwoju. W dramie nie ma typowego podziału na aktorów i publiczność – wszyscy są uczestnikami, a prowadzący dramę starają się eliminować elementy rywalizacji, charakterystyczne dla gier dydaktycznych. Zanim nauczyciel zdecyduje się na prowadzenie zajęć metodą dramy, powinien ustalić:

- cel zajęć,
- temat lekcji,
- miejsce fikcyjnego rozwoju wydarzeń,
- role dla uczniów,
- funkcję i rolę dla nauczyciela,
- sytuację wyjściową (zdarzenie, od którego zacznie się drama),
- strukturę zajęć,
- środki dydaktyczne,
- zasady pracy grupy.

Opisane w podręcznikach dydaktycznych techniki dramy skłaniają uczniów do wchodzenia w role, dzięki czemu poznanie jest pełniejsze. Różnorodne informacje na temat technik dramowych nauczyciel może znaleźć w dostępnych na rynku publikacjach. Na lekcjach historii sztuki warto wykorzystać następujące techniki:

- **„gorące krzesło”** – wywiad prowadzony dwuosobowo na wielu planach albo z udziałem wszystkich uczniów. Jeden z uczestników wciela się w konkretną rolę (np. w postać artysty), a pozostali zadają mu pytania na temat jego życia i pracy, pytają co czuł, kiedy tworzył konkretne dzieło itp. W ten sposób skutecznie poznają życie i twórczość danego artysty. Do tego rodzaju roli trzeba się jednak dobrze przygotować. Mogą więc w niej występować uczniowie wykazujący szczególną aktywność i predyspozycje.

- **obraz** – jest tworzony przez uczestników na podstawie konkretnego dzieła sztuki. W ten sposób omówić można ikonografię, układ kompozycyjny itd. W trakcie tworzenia obrazu, czyli ustawiania postaci zgodnie z ich oryginalnym układem w dziele, uczniowie wielokrotnie oglądają reprodukcję i w ten sposób więcej zapamiętują. Odmianę tej techniki stanowi „żywy obraz”, w którym to, co artysta utrwalił na płótnie, jest tylko zatrzymaną chwilą stanowiącą pretekst dla działań uczniów – aktorzy mogą odgrywać scenę, poruszając się, prowadząc dialogi, czyli symulując kontynuację zdarzenia. Technika ta okazuje się doskonała do prezentacji scen rodzajowych i religijnych.
- **film** – uczniowie realizują go np. na podstawie obrazów artysty. W zespołach tworzą „żywe obrazy”, wcielając się w postacie z dzieł. Następnie budują retrospekcyjne stop-klatki, aby pokazać, co się zdarzyło chwilę wcześniej i jak to mogłoby wyglądać na obrazie. Podobnie, na zasadzie antycypacji, przewidują rozwój sytuacji w przyszłości. Taka ekranizacja może być poprzedzona ćwiczeniem literackim – tworzeniem „na gorąco” scenariusza lub scenopisu.
- **muzeum** – uczniowie oprowadzają zebranych po fikcyjnym (wirtualnym) muzeum i prezentują zabytki historyczne i artystyczne. Można w tej technice wykorzystać rekwizyty, fikcyjne dokumenty, reprodukcje, mapy, listy itp. Jest to technika szczególnie polecana na zajęciach plastyki.

Uczniowie mogą wykorzystywać techniki dramy w quizach, aby przypominać sobie najważniejsze dzieła malarskie i rzeźbiarskie. Przykładowo: grupa uczniów przyjmuje odpowiednie pozy wzorowane na posągach, a pozostała część klasy odgaduje, jakie dzieła zostały przedstawione. Wymienione tu przykłady technik dramy stanowią tylko niewielką część możliwości, jakie daje ta metoda.

Uczenie się we współpracy

Uczenie się we współpracy to nie tyle metoda, co idea. Polega ona na tym, że uczniowie wspólnie pracują i uczą się od siebie nawzajem. W takiej sytuacji łatwiej im ujawniać poglądy i werbalizować swoje myśli. Dzięki współpracy szybciej i skuteczniej przyswajają wiedzę. Psychologowie podkreślają wartości dydaktyczne i wychowawcze tej metody istotne dla współczesnej edukacji.

Podczas współpracy uczniowie negocjują, wypracowują kompromisy i dążą do zespołowego sukcesu. W tradycyjnym nauczaniu, gdy klasa liczy 25–32 osób, nauczyciel bierze na siebie odpowiedzialność za przekazanie wiedzy wszystkim z nich – w związku z tym nie zawsze wystarcza mu czasu na kontrolę i ocenę uczniów. Z kolei uczniowie nie mają możliwości poznania rezultatów swojej pracy. Natomiast we współpracy na lekcji licealiści ćwiczą umiejętność tworzenia wypowiedzi ustnej, argumentowania i słuchania, a nauczyciel może skoncentrować się na poznawaniu i ocenie ich działania.

Uczenie się we współpracy można wykorzystać podczas pracy w parach lub grupach kilkusobowych. Jeśli jednak nauczyciel zdecyduje się na prowadzenie zajęć tą metodą, musi pamiętać, że trzeba się do tego starannie przygotować. Nauczyciel dokonuje podziału uczniów na grupy i przydziela im konkretne zadania. Może to zrobić, dzieląc klasę na grupy o wyrównanym potencjale intelektualnym, a następnie przydzielając im jednakowe zadania. Drugą możliwością jest podział uczniów na grupy o zróżnicowanym potencjale i przyznanie słabszym uczniom zadań łatwiejszych. Jednak należy zwrócić uwagę na to, aby pracowali wszyscy uczniowie. W każdej grupie powinien znaleźć się koordynator pracy i sekretarz. Można też wyznaczyć inne funkcje.

Nauczyciel może zdecydować się na przydzielenie jednakowych obszernych zadań, które dodatkowo dadzą się podzielić w obrębie grupy na podzadania, wtedy dobrze jest wyłonić tzw. ekspertów. Przykładowo: w klasie jest pięć jednakowych grup i każda z nich ma zapoznać się z twórczością najwybitniejszych przedstawicieli malarstwa renesansowego. W obrębie grupy pracę należy rozdzielić w taki sposób, by na przykład jeden z uczniów przyswoił informacje dotyczące życia i twórczości Michała Anioła, drugi – Leonarda itd. Po zapoznaniu się z tekstami na temat artystów, uczniowie powinni opowiedzieć o tych twórcach pozostałym członkom grupy, czyli przedstawić im wyniki swojej pracy. Przy takim podziale zadań każdy członek zespołu staje się ekspertem w zakresie biografii i twórczości jednego artysty. Po wykonaniu swojej części pracy każdy uczeń może uzgodnić „stan badań” z ekspertami z pozostałych zespołów opracowującymi ten sam temat. Po konsultacjach eksperci powracają do swoich zespołów i dzielą się wiedzą z kolegami.

Debata oksfordzka

Debata oksfordzka zdecydowanie uatrakcyjnia przebieg zajęć edukacyjnych. Można ją wykorzystać na lekcjach, na których przedstawia się dwa odmienne stanowiska, np. lekcja na temat konceptualizmu – debata poświęcona tradycyjnemu warsztatowi i powstawaniu dzieł, czy też lekcja na temat teorii sztuki – z wykorzystaniem tekstów źródłowych, takich jak np. *Spór Opata Sugera ze św. Bernardem z Clairvaux*.

W debacie oksfordzkiej zdecydowanie zabronione jest obrażanie bądź wyśmiewanie mówców strony przeciwnej. Celem debaty jest wspólny namysł nad przedstawioną tezą. Debatują przeciwnicy tezy oraz jej obrońcy. Debacie przewodniczy marszałek, który ma do pomocy sekretarza czuwającego nad organizacją czasu i kolejnością wypowiedzi. Jako gospodarz obwieszcza on początek i koniec debaty, zarządza głosowanie, a także wyraża podziękowanie każdemu uczestnikowi dyskusji. Marszałek jako jedyny ma prawo udzielać głosu rozmówcom, zapowiada on wystąpienia poszczególnych uczestników debaty, ma też prawo odebrać głos każdemu mówcy lub wtrącającemu, np. z powodu przekroczenia limitu czasowego albo rażącego naruszenia norm kultury dyskusji. Na nim też spoczywa obowiązek czuwania nad spokojem w sali. W szczególnych przypadkach marszałek może wyprosić z sali osobę łamiącą zasady debaty. Sekretarz informuje

mówców o czasie, jaki pozostał im do końca wystąpienia (np. kładąc na pulpicie kartki z zapisaną liczbą minut). Funkcja sekretarza debaty jest idealna dla osoby, która lubi być w centrum wydarzeń. Marszałek i sekretarz mają obowiązek zachowania całkowitej bezstronności.

Pomieszczenie, w którym odbywa się debata, jest podzielone na dwie części (np. poprzez ustawienie stołów). Broniący tezy siadają po prawej stronie marszałka, oponenti po przeciwnej stronie. W środku siedzą osoby niezdecydowane. Naprzeciw na podwyższeniu siedzą marszałek prowadzący obrady i sekretarz czuwający nad czasem i porządkiem debaty. Podczas obrad zakazane jest opuszczanie sali i zmiana miejsc. Głosu udziela się na przemian obu stronom. Każda ze stron przydziela w swoim zespole funkcje: 1. wprowadzający – przedstawia najważniejsze założenia tezy; 2. „młot na czarownicy” – ma za zadanie zbijać argumenty przeciwnika; 3. podsumowujący – zbiera argumenty. Jedna strona przekonuje o słuszności tezy, druga strona dąży do jej podważenia i obalenia. W tym celu mówcy zabierają głos na przemian. Zależnie od ustaleń przed rozpoczęciem debaty, każdy z nich ma na to od trzech do pięciu minut. Jako pierwszy występuje mówca broniący tezy. Później do głosu dochodzi opozycja, następnie zaś przemawia kolejny zwolennik proponowanej tezy. W ten sposób debata toczy się aż do wyczerpania listy chętnych do zabrania głosu albo do momentu przekroczenia limitu czasu przeznaczanego na dyskusję. Debatę kończy mówca atakujący tezę.

W trakcie trwania debaty również publiczność może zabierać głos. Aby zostać dopuszczonym do głosu, trzeba zwrócić na siebie uwagę marszałka. Po udzieleniu pozwolenia dana osoba przedstawia się (co zapisuje sekretarz) i dopiero wówczas może wyrazić swoją opinię. Ostatnią część debaty stanowi głosowanie. Tradycyjnie na Uniwersytecie Oksfordzkim ma ono formę wyjścia danego uczestnika przez odpowiednie drzwi. W czasie szkolnej debaty, można głosować przez podniesienie ręki. Po głosowaniu zwolennicy tezy przenoszą się na tę stronę sali, którą reprezentują debatujący „za”, zaś przeciwnicy na stronę debatujących „przeciw”.

Film o sztuce

Rola filmów o sztuce nieustannie wzrasta, ponieważ percepcja u człowieka współczesnego różni się od dominujących dawniej mechanizmów poznawczych – jest on bardziej wrażliwy na bodźce wizualne. Ponadto ekranowa wizja sztuki wydaje się ciekawsza i bardziej dynamiczna od tradycyjnej, także muzealnej, toteż budzi większe zainteresowanie. Film o sztuce jest dziełem, którego tematem, bez względu na długość metrażu, są autentyczne dzieła sztuki, faktycznie istniejący artyści oraz elementy ich warsztatu.

Filmy o sztuce stanowią atrakcyjny środek dydaktyki szkolnej, użyteczny nie tylko na lekcjach sztuki, ale też historii i języka polskiego. Są także cennym środkiem służącym analizowaniu dzieł oraz jedną z najskuteczniejszych metod popularyzowania sztuki w szerszych kręgach społecznych. Wydają się najlepszą formą mówienia o bieżących

tendencjach w kulturze, dlatego warto pozyskiwać je i wykorzystywać jako pomoce dydaktyczne na lekcjach historii sztuki. Aby treści filmu zostały przyswojone przez uczniów w jak najwyższym stopniu, nauczyciel powinien przygotować dla uczniów zestaw pytań czy zagadnień do wynotowania w trakcie projekcji lub kartę pracy do wypełnienia. W przeciwnym wypadku trudno będzie uzyskać ich pełne zaangażowanie.

Projekt edukacyjny

Projekt jest jedną z najbardziej aktywizujących metod dydaktycznych. Zajęcia prowadzone metodą projektu kształtują przede wszystkim postawy przedsiębiorcze, które są niezbędne w dorosłym życiu. Metoda projektu powoduje łatwość nawiązywania kontaktów, wzmacnia kreatywność uczniów, trenuje umiejętność planowania i osiągnięcia zamierzonych celów, samodzielność i odpowiedzialność, a wykorzystywana również w modelu uczenia się we współpracy, wspomaga umiejętność pracy w zespole i zdolności organizacyjne.

Każdy projekt powinien mieć jasno określony cel główny i sprecyzowane cele pośrednie, które wyznaczają kolejne etapy pracy. Należy zaproponować uczniom określone zadania i poprosić o dokonanie wyboru. Następnie zawiera się z uczniami kontrakt na wykonanie określonych zadań. Powinien on uwzględniać następujące elementy:

- temat projektu,
- cel główny zadania (ewentualnie cele pośrednie),
- uzasadnienie wyboru zadania (jeśli dano uczniom wybór),
- termin wykonania projektu,
- klarowne kryteria oceny,
- podpisy obu stron.

Dzięki projektom, które opierają się na kontraktach pomiędzy nauczycielem a uczniami, licealiści przygotowują się do poważniejszych zadań. Ponadto uczą się odpowiedzialności, terminowości oraz dobrej organizacji własnej pracy. Projekt może polegać na przygotowaniu wystawy, przeprowadzeniu wywiadu z artystą, wykonaniu gazetki okolicznościowej, szkolnej publikacji, a nawet przygotowaniu reportażu w formie filmu.

Szczegółowe wskazania metodyczne – plastyka

Przedmiot plastyka można realizować bez podręcznika lub w oparciu o podręcznik. W drugim przypadku nauczyciel ma ułatwioną pracę w zakresie przekazu wiadomości. Niektóre podręczniki zawierają ponadto bardzo ciekawe propozycje działań plastycznych. Realizując je, pamiętać jednak należy, że nie wszyscy uczniowie liceum i technikum będą chętnie angażowali się w typowe zajęcia warsztatowe. Dlatego w podstawie zaproponowano niewiele zadań o charakterze studium z natury. Taką formę mogą mieć jedynie prace wykonywane w plenerze, prezentujące zabytki regionu. Studia z natury nauczyciel powinien jednak zlecać uczniom, którzy wykazują duże zainteresowanie przedmiotem i planują w przyszłości podjąć naukę na kierunkach artystycznych.

Dla takich uczniów nauczyciel powinien formułować odrębne wymagania edukacyjne, a przede wszystkim przygotowywać ich do konkursów plastycznych, organizowanych przez szkoły, ośrodki kultury i inne podmioty.

Pozostałym uczniom częściej powinno się proponować zajęcia z wykorzystaniem różnorodnych technik i narzędzi medialnych oraz elektronicznych form rejestrowania i doskonalenia obrazu. Przy pomocy prostych narzędzi rejestrujących, dostępnych w szkole, uczniowie mogą np. wykonać cykl fotografii, nakręcić film, przygotować prezentację multimedialną. Zawsze jednak pamiętać należy o poszanowaniu praw autorskich. Uczniom powinno się na każdym etapie ich pracy przypominać, czym jest plagiat.

Na zajęciach warsztatowych powinno się także uwzględniać te formy, w których wykorzystywane są tradycyjne techniki, a które nie mają charakteru studium. Są to wszelkiego rodzaju kompozycje, kolaże, małe i większe formy graficzne o charakterze użytkowym. Ze względu na jeden z celów podstawy, który wiąże się z promocją kultury regionu, warto pamiętać, aby uczniowie uczestniczyli w wydarzeniach kulturalnych także poza szkołą. Jeżeli odbywają się w okolicy ciekawe wystawy, nauczyciel powinien zachęcać uczniów do odwiedzania ich, a nawet do formułowania prostych wypowiedzi krytycznych. W ośrodkach kultury i muzeach często organizowane są prelekcje na temat sztuki i spotkania z artystami – również do udziału w nich warto zachęcać młodzież.

Szczegółowe wskazania metodyczne – historia sztuki

Układ treści

Od 2005 roku historię sztuki można zdawać na egzaminie maturalnym. W 2008 roku po raz pierwszy sformułowano w Ministerstwie Edukacji Narodowej podstawę programową tego przedmiotu (dla szkół plastycznych podstawę sformułował Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2002 roku). Przedmiot nauczany jest w szkołach plastycznych od zakończenia II wojny światowej, a w szkołach ogólnokształcących, jako przedmiot do wyboru na poziomie rozszerzonym – od 2008 r. W wielu szkołach ogólnokształcących historia sztuki była realizowana przed rokiem 2008 w ramach innowacji, jako element dodatkowej oferty edukacyjnej. Zauważyć jednak należy, że wiadomości z jej zakresu przekazywane są bez podręcznika lub w oparciu o podręcznik przestarzały. Dlatego istotną kwestią wydaje się obecnie dobry układ treści programowych i ich odpowiednie uszczegółowienie, a następnie wykorzystanie dostępnej literatury, zasobów internetu itp.

Warto treści programowe układać w taki sposób, aby rozpocząć proces dydaktyczny od zaprezentowania chronologii dziejów sztuki. Dzięki temu w kolejnych latach kształcenia uczeń będzie umiał prawidłowo usytuować w czasie i w przestrzeni geograficznej poszczególne kierunki, style, tendencje oraz twórców dzieł. W ramach wstępu można powtórzyć informacje pozyskane przez uczniów na lekcjach plastyki na temat dziedzin sztuk plastycznych, stylu, a także poszerzyć informacje dotyczące treści i formy dzieła

sztuki. Powinno się także wprowadzić pojęcia dotyczące form wypowiedzi i technik, właściwych sztuce współczesnej (lub przypomnieć te treści, jeśli uczniowie realizowali przedmiot plastyka na III etapie edukacyjnym). Warto też przypomnieć i poszerzyć treści kształcenia o informacje dotyczące funkcji sztuki oraz wstępnie zaprezentować najważniejsze muzea i kolekcje dzieł sztuki na świecie i w Polsce.

W kolejnych latach nauki treści można omawiać w naturalnym układzie historyczno-problemowym, to znaczy z całościowym uwzględnieniem kultur: pierwotnych, starożytnych, a następnie epok, stylów i tendencji – z podziałem na istotne środowiska rozwoju sztuki. W toku realizacji materiału należy powracać do zagadnień poruszanych wcześniej, uwzględniając historyczny rozwój kultury.

Przydatne treści

Podstawa programowa formułuje wymaganie, aby uczeń znał najważniejsze muzea i kolekcje dzieł sztuki na świecie i w Polsce. Ich wybór zaproponowany zostanie w programach kształcenia. Warto w toku kształcenia przekazać uczniom przedstawione poniżej podstawowe informacje na temat placówek zajmujących się ochroną dzieł sztuki.

Muzea to instytucje powołane do gromadzenia obiektów posiadających wartość historyczną lub artystyczną, badania ich oraz opieki nad nimi. W dużych muzeach pewna część zbiorów jest udostępniana publiczności w postaci wystaw stałych lub czasowych, natomiast pozostałe dzieła są przechowywane w specjalnie do tego przygotowanych magazynach. Nazwa pochodzi od greckiego słowa *mouseion* oznaczającego miejsce (także w świątyni) poświęcone muzom, bóstwom, opiekującym się poszczególnymi dyscyplinami sztuki.

Muzea pełnią trzy podstawowe funkcje:

- zbieranie okazów, ich porządkowanie i systematyzowanie,
- edukowanie i wychowywanie (tworzenie możliwości obcowania z dziełami sztuki i poznawania ich),
- kształtowanie wrażliwości na piękno.

Muzea dzielimy:

- ze względu na zasięg zbiorów – na: muzea narodowe, posiadające zbiory reprezentatywne dla sztuki całego narodu, a także świata, oraz muzea okręgowe, posiadające zbiory reprezentatywne dla danego regionu;
- ze względu na funkcję – np. na: muzea – sanktuaria, muzea – składnice, muzea – rezydencje;
- ze względu na typ eksponatów i tematykę zbiorów – np. muzea architektury, muzea archeologiczne, muzea sztuki, muzea techniki;

- ze względu na to, kto muzeum powołał i kto je prowadzi – np. na muzea w gestii Ministra Kultury, muzea samorządowe, muzea gminne, muzea powiatowe.

Muzea sztuki najczęściej gromadzą zbiory z zakresu wielu dyscyplin. Są one uporządkowane i prezentowane w poszczególnych galeriach (np. galeria malarstwa nowoczesnego, galeria sztuki starożytnej). Czasem jednak muzea specjalizują się w wybranych dziedzinach i prezentują dorobek tylko w ich obrębie. Nazywamy je wówczas galeriami. Znakomitym przykładem galerii jest znajdująca się w Londynie National Gallery (Galeria Narodowa) czy w Monachium – Pinakoteka.

Najważniejsze kolekcje dzieł sztuki:

Polska:

- Muzeum Narodowe w Warszawie, obejmujące zbiory sztuki starożytnej, średnio-wiecznej, malarstwa polskiego od XVIII wieku oraz malarstwa obcego;
- Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, mające charakter rezydencji;
- Muzeum Łazienki Królewskie, obejmujące wszystkie obiekty znajdujące się w parku Łazienkowskim wraz z ich wyposażeniem;
- Muzeum Narodowe w Krakowie, posiadające bogate zbiory sztuki polskiej, europejskiej i pozaeuropejskiej;
- Muzeum Fundacji Czartoryskich w Krakowie, ze zbiorami malarstwa europejskiego XIII–XVIII wieku, a także dziełami sztuki starożytnej;
- Muzeum Narodowe w Gdańsku;
- Muzeum Narodowe w Poznaniu;
- Muzeum Narodowe we Wrocławiu.

Francja:

- Luwr w Paryżu – jedna z największych na świecie kolekcji, posiadająca zbiory kilku kultur starożytnych, a także zbiory rzeźby, malarstwa, rzemiosła artystycznego wszystkich epok.
- Musee d’Orsay w Paryżu – kolekcja sztuki obejmująca malarstwo, rzeźbę i rzemiosło artystyczne impresjonizmu, postimpresjonizmu i secesji.

Anglia:

- Muzeum Brytyjskie (British Museum) w Londynie – wielka kolekcja sztuki starożytnej;
- Galeria Narodowa (National Gallery) w Londynie – kolekcja malarstwa z lat 1250–1900.
- Galeria Tate (Tate Gallery) w Londynie – sieć galerii obejmująca zbiory malarstwa nowoczesnego i współczesnego.

Włochy:

- Muzea Watykańskie w Watykanie – wielka kolekcja sztuki antycznej i sztuki czasów nowożytnych, obejmująca także malowidła ściennie w komnatach watykańskich i Kaplicy Sykstyńskiej;
- Muzeum Kapitolińskie w Rzymie – znakomita kolekcja sztuki antycznej;
- Galeria Uffizi we Florencji – posiadająca znakomite zbiory malarstwa włoskiego i północnoeuropejskiego, powstałego przede wszystkim w epokach renesansu i baroku.

Niemcy:

- Muzeum Pergamońskie (Pergamonmuseum) w Berlinie – w którym zrekonstruowano ołtarz Zeusa, mieszczące ponadto zbiory architektury i rzeźby starożytnej;
- Muzeum Stare (Altes Museum) w Berlinie – ze zbiorami rzeźb greckich, etruskich i rzymskich;
- Galeria Drezdeńska w Dreźnie – za znakomitymi zbiorami malarstwa europejskiego epok renesansu i baroku;
- Stara i Nowa Pinakoteka Monachijska w Monachium – obejmują zbiory od malarstwa średniowiecznego po wiek XIX.

Holandia:

- Rijksmuseum w Amsterdamie – obejmuje zbiory malarstwa do XIX wieku, posiada także wspaniałą kolekcję dzieł kultury materialnej.

Uczeń realizujący przedmiot historia sztuki na poziomie rozszerzonym powinien wykazać się znajomością najważniejszych formuł ikonograficznych. Wiedza ta jest niezbędna podczas dokonywania opisu treści dzieł sztuk plastycznych, zwłaszcza w odniesieniu do sztuki dawnej. Zatem warto wziąć pod uwagę opisane poniżej formuły.

Formuły opisu sztuki sakralnej oraz motywy ikonograficzne:

- *Deesis* – nazwa pochodzi z języka greckiego i oznacza prośbę, błaganie – najczęściej zanoszone do Boga za pośrednictwem Matki Boskiej i Jana Chrzciciela. Motyw *deesis* w sztuce przedstawia centralnie usytuowaną postać Chrystusa, siedzącego na tronie, a po jego obu stronach w modlitewnych pozach – stojących lub klęczących orędowników grzesznej ludzkości: Matkę Boską i świętego Jana Chrzciciela, którzy Wznoszą błagalnie ręce do Jezusa.
- *Sacra Conversazione* (łac. święta rozmowa) – motyw ikonograficzny typowy dla sztuki włoskiej XIV wieku, w którym Matka Boska przedstawiona jest centralnie, a po jej bokach stoją symetrycznie ustawieni święci.

- Wizerunki Matki Boskiej z dzieciątkiem:
  - » *Hodegetria* – Maria ukazana frontalnie, najczęściej w półpostaci, a niekiedy w pełnej figurze (siedząca na tronie lub stojąca); przedstawienie, na którym nie widać matczynej poufałości w stosunku do Syna (Maria głowę trzyma prosto, lekko zwróconą w kierunku Chrystusa, na lewym ramieniu trzyma Dzieciątko, i dostojnym gestem prawej dłoni z długimi palcami wskazuje na nie); eksponuje gest prezentacji – wskazania ludziom Syna Bożego lub postawę służebną – przedstawienie Synowi wiernego ludu;
  - » *Eleusa* – typ przedstawienia Matki Boskiej z dzieciątkiem, w którym Maria pochyla głowę, aby przytulić swój policzek do policzka Syna, natomiast Chrystus jedną ręką (często niewidoczną) obejmuje matkę za szyję, a drugą trzyma w ręce matki.
- Wizerunki świętych z atrybutami rozpoznawczymi:
  - » św. Andrzej – z krzyżem w kształcie litery X;
  - » Archanioł Gabriel – w stroju dworskim, z lilią lub gałązką oliwną, zwykle przedstawiany w scenie Zwiastowania;
  - » św. Anna z Marią i Dzieciątkiem (św. Anna Samotrzec), czasami z Joachimem przy Złotej Bramie;
  - » św. Antoni Wielki – jako pustelnik z brodą, z kijem w kształcie litery T, często w scenie kuszenia;
  - » św. Augustyn – ojciec kościoła, jako biskup zagłębiony w lekturze lub pisaniu, z dzieckiem trzymającym łyżkę;
  - » św. Barbara – z wieżą o trzech oknach, mieczem, koroną, palmą męczeństwa;
  - » św. Bartłomiej – z nożem i zdartą skórą;
  - » św. Cecylia – z instrumentami muzycznymi (harfa, organy);
  - » św. Dominik – w białym habicie dominikańskim z czarnym płaszczem, z gwiazdą na czole lub nad czołem, z psem;
  - » św. Dorota – z koszykiem kwiatów lub owoców, koroną, palmą;
  - » św. Elżbieta – w starczym wieku, głównie w scenie nawiedzenia, często z małym Janem Chrzcicielem w przedstawieniach Świętej Rodziny;
  - » św. Eustachy – na polowaniu widzący jelenia z krucyfiksem między rogami;
  - » św. Florian – z dzbanem wody, w zbroi rzymskiej;
  - » św. Franciszek – w habicie, rozmawiający z ptakami, w scenie stygmatyzacji;
  - » św. Helena – z krzyżem;
  - » św. Hieronim – w stroju kardynalskim, w pracowni – podczas tłumaczenia Wulgaty, z lwem;
  - » św. Jadwiga Śląska – w habicie cysterek, z mitrą księżącą, trzymająca model opactwa w Trzebnicy w dłoniach;
  - » św. Jan Chrzciciel – w skórze wielbłądziej, z cienkim krzyżem, z barankiem, w scenie Chrztu Chrystusa, w scenie ścięcia głowy;

- » św. Jan Ewangelista – z orłem, z księgą, z kielichem (często pełnym żmij), pod Krzyżem, składający głowę na piersi Chrystusa w Ostatniej Wieczerzy, na Pathmos piszący Apokalipsę;
- » św. Jerzy – na białym koniu, w zbroi, z tarczą walczący ze smokiem;
- » św. Józef – z rozkwitającą różdżką, narzędziami cieśli, w scenie ucieczki św. Rodziny do Betlejem;
- » św. Katarzyna Aleksandryjska – z kołem, mieczem, palmą męczeństwa, w koronie, w scenie mistycznych zaślubin;
- » św. Karol Boromeusz – w stroju kardynalskim, z orlim nosem, czasem z węzłem na szyi;
- » św. Klara – w habicie klarysek, z pastorałem opackim, monstrancją, lilią, księgą;
- » św. Krzysztof – z Dzieciątkiem Jezus na ramionach, przechodzący przez bród, czasem z psią głową;
- » św. Łucja – z motywem oczu;
- » św. Łukasz – z wołem, z księgą, malujący Madonnę;
- » św. Małgorzata – ze smokiem, krzyżem, koroną;
- » św. Marcin – jako rycerz siedzący na koniu ofiarowujący połowę swego płaszcza biednemu;
- » św. Marek – z księgą, z lwem;
- » św. Maria Magdalena – z puszką na wonności, rozpuszczonymi włosami, z czaszką, w scenie obmywania nóg Chrystusa łzami, w scenie *noli me tangere*, pokutująca;
- » św. Mateusz – z aniołem, z księgą, z halabardą, w scenie powołania apostołów;
- » św. Michał – archanioł, z wagą, w zbroi, z mieczem, w scenie *psychostasis* (ważenia dusz – symbolicznego sądu) lub w walce ze smokiem;
- » św. Mikołaj – jako biskup, z trzema złotymi kulami, pastorałem;
- » św. Paweł – z długą rzadką ciemną brodą, z mieczem, księgą, przedstawiany w chwili nawrócenia – spadający z konia;
- » św. Piotr – z siwą krótką brodą, z kluczami, z kogutem;
- » św. Rafał – archanioł, z Tobiaszem i rybą;
- » św. Roch – z kijem pielgrzymim, z psem;
- » św. Sebastian – przywiązany do drzewa lub słupa, ze strzałami;
- » św. Szymon – z piłą;
- » św. Stanisław – z ciałem wskrzeszonego Piotrowina;
- » św. Teresa z Avila – w habicie karmelickim, ze strzałą miłości Bożej, z gołębiem;
- » św. Tomasz – z lancą, w scenie niewierności;
- » św. Szczepan – w stroju diakona, z tonsurą, z kamieniami, w scenie kamienowania;
- » św. Urszula – ze strzałą, w koronie, z liściem palmowym, z towarzyszkami chroniącymi się pod jej płaszczem;

- » św. Wawrzyniec – w stroju diakona, z rusztem;
- » św. Weronika – trzymająca chustę z odbitym obliczem Chrystusa;
- » św. Wojciech – z wiośłem, włócznią.
- Wizerunki bogów greckich i rzymskich wraz z ich atrybutami rozpoznawczymi (w sztukach prezentujących treści mitologiczne lub sztuce sakralnej, w której motywy mitologiczne pełnią funkcję symboliczną i alegoryczną):
  - » Zeus (rzymski Jowisz) – najważniejszy z bogów, przedstawiany jako starzec, z takimi atrybutami jak: orzeł, dąb i piorun; wchodził w związki z ziemskimi kobietami, przyjmując różne postacie, np. Ledzie ukazywał się pod postacią łabędzia, a Danae – jako złoty deszcz;
  - » Posejdon (rzymski Neptun) – bóg morza, przedstawiany jako starzec o mokrych włosach z wplątanymi w nie muszlami, z trójzębem w ręku, niekiedy na wozie zaprzężonym w hipokampy – dwunożne konie morskie;
  - » Hades (rzymski Pluton) – bóg świata zmarłych, przedstawiany jako starzec siedzący na tronie z berłem w ręku i z Cerberem (trzygłowym psem) u stóp; uważany za patrona bogactw naturalnych – czasem był przedstawiany z rogiem obfitości w ręku; poświęcone mu były cyprysy i narcyzy;
  - » Hera (rzymska Junona) – żona Zeusa, opiekunka małżeństwa i rodziny, przedstawiana z: pawiem, owocem granatu, lilią i nieśmiertelnikiem;
  - » Hestia (rzymska Westa) – bogini domostw, przedstawiana z płomieniem ogniska;
  - » Demeter (rzymska Ceres) – bogini pól, urodzajów i pór roku, przedstawiana, jako poważna niewiasta z wieńcem kłosów na głowie, z sierpem i pochodnią lub koszem owoców w ręku;
  - » Atena (rzymska Minerwa) – córka Zeusa, bogini mądrości i sprawiedliwej wojny, przedstawiana z tarczą (egidą), z dzidą, w hełmie na głowie, z sową i drzewem oliwnym; miała różne przydomki, np. Promachos – krocząca w pierwszym szeregu, Partenos – dziewica czy Nike Apteros – Nike Bezskrzydła;
  - » Hefajstos (rzymski Wulkan) – opiekun rzemieślników, przedstawiany jako brodaty mężczyzna w stożkowej czapce i krótkiej szacie, z młotem lub obcęgi w dłoni;
  - » Hermes (rzymski Merkury) – bóg kupców, złodziei i podróżnych, posłaniec bogów, przedstawiany zazwyczaj, jako piękny młodzieniec w sandałach ze skrzydełkami, także z kaduceuszem (laską, która uśmierzała spory) i czapką, która czyniła go niewidzialnym;
  - » Ares (rzymski Mars) – bóg wojny, kłótniwy i napastliwy, przedstawiany jako piękny mężczyzna z tarczą i włócznią lub mieczem, niekiedy w zbroi;
  - » Apollo (rzymski Febus) – bóg sztuk pięknych i opiekun nauk, przedstawiany zazwyczaj jako urodziwy młodzieniec o wijących się włosach, w wieńcu laurowym, z kitarą w ręku a czasami z wilkiem u nogi; często otoczony orszakiem dziewięciu Muz;

- » Artemida (rzymska Diana) – bogini łowów, lasów i gór, przedstawiana jako młoda dziewczyna w krótkiej szacie, sandałach, z łukiem i strzałami, z towarzyszącą jej łąnią;
- » Afrodyta (rzymska Wenus) – bogini miłości i piękna, urodzona z piany morskiej; przedstawiana, jako piękna kobieta z takimi atrybutami jak: mirt, róża, jabłko, łabędź, jaskółka, gołąb i zając; niekiedy pokazywana jako stojąca na muszli;
- » Dionizos (rzymski Bachus) – bóg winnej latorośli, wina i płodnych sił przyrody przedstawiany jako brodaty mężczyzna, a później jako młodzieniec z wieńcem na głowie, z laską oplecioną winną latoroślą, w towarzystwie bachantek i satyrów;
- » Eros (rzymski Amor) – bóg miłości, przedstawiany, jako młodzieniec lub dziecko ze skrzydełkami, uzbrojony w łuk i strzałę.

Podstawa programowa przedmiotu plastyka na II etapie edukacyjnym wprowadziła wymagania co do znajomości dziedzin (dyscyplin) sztuk plastycznych. Zatem uczniowie, którzy realizują przedmiot historia sztuki, powinni już znać te zagadnienia, a na tym etapie kształcenia wiadomości można rozszerzać o podane poniżej treści.

Dziedziny sztuk plastycznych

Zgodnie z najbardziej utrwalonym podziałem, można wyróżnić pięć dyscyplin plastycznych: malarstwo, grafikę, rzeźbę, architekturę i sztukę użytkową. Trzeba jednak pamiętać, że współcześnie istnieją także inne sztuki wizualne, do których należą np. fotografia i film. Ponadto wiele dzieł sztuki nowoczesnej wymyka się próbom klasyfikacji, ponieważ wykorzystano w nich środki ekspresji właściwe kilku dziedzinom (nie tylko plastycznym). Zmienia się też funkcja, a zarazem znaczenie, niektórych technik, co wpływa na podniesienie ich do rangi nowej dyscypliny – dotyczy to np. rysunku, który kiedyś stanowił zaledwie etap przygotowawczy do wykonania dzieła malarskiego, graficznego czy rzeźbiarskiego. Dzieła rysunkowe dzisiaj stanowią odrębną wartość i dlatego coraz częściej mówi się, że rysunek jest kolejną dyscypliną (dziedziną) artystyczną.

Malarstwo jest jedną z najstarszych dziedzin, a jego istotę stanowi posługiwanie się językiem linii i barw. Dzieło malarskie, niezależnie od techniki, w której jest wykonane, zamyka się w dwóch wymiarach. Jeżeli więc przedstawia świat rzeczywisty, intencją twórcy jest szukanie sposobu sprowadzenia trójwymiarowej rzeczywistości do dwóch wymiarów – np. poprzez wykorzystanie różnych rodzajów perspektywy bądź poprzez świadomą rezygnację z efektu trójwymiarowości na rzecz płaskiego ukazania rzeczywistości. Wyłącznie jeden egzemplarz dzieła sztuki malarskiej jest tworem oryginalnym. Jeżeli autor zechce namalować po raz drugi ten sam motyw – nazywamy utwór repliką, natomiast jeżeli inny twórca powtarza to dzieło – tworzy kopię. W tworzeniu kopii nie ma nic złego, jeśli odbywa się to z poszanowaniem praw autorskich, natomiast obraz

kopiowany i świadomie opatrywany podpisem naśladowującym sygnaturę jego twórcy jest falsyfikatem.

Malarstwo wypowiedało się w wielu technikach i wypracowało ogromne bogactwo form. Jego początki sięgają prehistorii. Zwykle artyści uważali je za najważniejszą i najmniej użyteczną dziedzinę. Na przestrzeni dziejów spełniało jednak różne funkcje: transponowało uczucia artystów, przeżycia religijne, przedstawiało rzeczywistość, symbolizowało świat abstrakcyjnych pojęć, ilustrowało literaturę, pełniło funkcję propagandową, a przede wszystkim dekoracyjną.

Klasyfikacja malarstwa ze względu na technikę wykonania i funkcję:

- malarstwo monumentalne – służy dekoracji architektonicznej na ścianie, sklepieniu lub nawet podłodze, powstaje w różnych technikach, jak: fresk, *al secco*, *graffiti* czy mozaika;
- malarstwo sztalugowe – charakteryzuje obiekty nadające się do przenoszenia, powstaje zwykle z wykorzystaniem sztalug;
- malarstwo miniaturowe – powstawało w księgach, manuskryptach;
- malarstwo tablicowe – obiekty malowane na deskach, często tworzące duże kompozycje ołtarzowe;
- witraż – barwny obraz zdobiący okno, tworzony z wykorzystaniem szkła.

Grafika jest bardzo różnorodną dziedziną sztuki. Dzieło graficzne, podobnie jak dzieło malarskie, powstaje w dwóch wymiarach i dysponuje takimi środkami artystycznymi jak linia i plama. W węższym znaczeniu termin grafika określa dzieło, którego istotą jest powielanie z przygotowanej matrycy. Ponieważ grafika towarzyszyła zwykle drukowi, a ten w dawnych wiekach był jednobarwny, utarło się przekonanie, że cechą grafiki jest dwubarwność (barwa podłoża i barwa farby drukarskiej). W miarę rozwoju technicznego nauczyliśmy się jednak uzyskiwać barwne ryciny poprzez nakładanie różnych farb na tę samą płytę bądź przez nakładanie farb na poszczególne kawałki matrycy i ich kolejne odbijanie. Nowe narzędzie, jakim jest komputer, pozwoliło na uzyskanie grafiki wielobarwnej. Grafikę od malarstwa odróżnia więc przede wszystkim to, że może w niej istnieć wiele dzieł oryginalnych (każda odbitka graficzna jest oryginałem, choć najwyższą wartość mają pierwsze, numerowane odbitki).

Klasyfikacje technik graficznych:

- a) ze względu na materiał, z którego wykonana jest matryca:
  - » metalowe (miedzioryt, akwaforta, akwatinta, staloryt, technika suchej igły, elektrotinta, cynkografia, aluminografia),
  - » niemetalowe (drzeworyt, linoryt, gipsoryt, ceratoryt, kamienioryt, litografia);
- b) ze względu na to, która część płyty barwi odbitkę:
  - » techniki druku wypukłego (drzeworyt, linoryt, gipsoryt),

- » techniki druku wklęsłego (miedzioryt, akwaforta, akwatinta, staloryt, sucha igła, oraz techniki trawione),
- » techniki druku płaskiego (litografia, aluminografia, cynkografia, serigrafia);
- c) ze względu na funkcję, jaką spełniają:
  - » grafika artystyczna (często też zwana grafiką warsztatową),
  - » grafika użytkowa (zwana też stosowaną lub reprodukcyjną).

Architektura jest dziedziną artystycznego kształtowania budowli, co oznacza, że nie każdy budynek może być określany tym mianem. W dawnych wiekach budowniczy był rzemieślnikiem. Oprócz tego, że projektował budynek, sprawował nadzór nad jego powstaniem i wykończeniem. Od XVII wieku architektów, podobnie jak innych artystów, kształcono w akademiach. W XIX wieku dostrzeżono jednak, że ta dziedzina twórczej działalności człowieka wymaga szczególnego przygotowania technicznego, a zatem jej miejsce jest na uczelniach technicznych. Ze względu na skalę i trudność przedsięwzięcia oddzielono także proces projektowania od procesu wykonania budynku, powierzając to ostatnie zadanie budowniczym. Architektura stanowi zatem dziedzinę, w której dzieło jest projektowane, ale nie musi być wykonane przez samego twórcę (choć ten często pełni rolę konsultanta).

Dzieła architektury pełnią różne funkcje: są obiektami mieszkalnymi, budynkami użyteczności publicznej, miejscami kultu itd. W dawnych wiekach budowle powstawały z takich materiałów jak: kamień, drewno, cegła. Dziś pojawiło się wiele nowych technologii budowlanych i materiałów, które nie tylko zastępują tradycyjne, ale stwarzają nowe możliwości konstrukcyjne.

Klasyfikacje budowli:

- a) ze względu na przynależność do określonego typu osiedla:
  - » architektura wiejska,
  - » architektura miejska;
- b) ze względu na funkcję budowli:
  - » architektura kultowa – w odniesieniu do religii chrześcijańskiej zwana też sakralną (świątynie, kościoły, kaplice, bazyliki, cerkwie, synagogi, meczety),
  - » sepulkralna (mauzolea, piramidy, mastaby),
  - » świecka, w tym:
    - budowle mieszkalne (pałace, wille, dwory, domy, kamienice, chałupy),
    - budowle użyteczności publicznej (muzea, biblioteki, cyrki, teatry, banki, siedziby urzędów),
    - architektura inżynierska (mosty, akwedukty, drogi, wiadukty, estakady),
    - architektura ogrodowa,
    - architektura obronna;

- c) ze względu na kryteria społeczne:
  - » architektura rezydencjonalna,
  - » architektura mieszczańska;
- d) ze względu na materiał:
  - » architektura skalna,
  - » murowana (kamienna i ceglana),
  - » drewniana,
  - » betonowa lub żelbetonowa.

Rzeźba – w przeciwieństwie do malarstwa i grafiki dysponuje obiektami trójwymiarowymi. Mogą one być pełnoplastyczne (nazywane inaczej rzeźbą pełną), przeznaczone do oglądania ze wszystkich stron lub skomponowane łącznie z tłem (nazywane reliefem), przeznaczone do oglądania wyłącznie z przodu. Najczęściej stosowanymi materiałami rzeźbiarskimi są: kamień, drewno, metale oraz gips i glina. Materiał narzuca rzeźbiarzom sposób formowania. Rzeźby z gliny formuje się poprzez dokładanie kolejnych partii materiału. Gliniane wyroby są często dla utrwalenia wypalane lub służą jako forma, za pomocą której robi się odlewy z trwalszych materiałów, np. z metalu. Wyroby z drewna i kamienia wykonuje się poprzez odrzucanie czy wycinanie niepotrzebnych partii, przy czym pamiętać należy, że zbyt duży ubytek nie pozwoli na korektę. Rzeźba jest techniką bardzo trudnych i ostrożnych decyzji. Jeden z najwybitniejszych rzeźbiarzy wszechczasów – Michał Anioł – uważał, że w każdym bloku marmuru zaklęta jest rzeźba, a zadaniem twórcy jest tylko odrzucenie tego, co niepotrzebne.

Klasyfikacja rzeźby ze względu na technikę wykonania:

- rzeźba pełna (pełnoplastyczna), przeznaczona do oglądania ze wszystkich stron,
- rzeźba przyścienna, wykonana niezależnie od tła, ale mająca płasko potraktowaną partię tylną,
- relief – przedstawienie skomponowane łącznie z tłem, przeznaczone do oglądania wyłącznie od frontu, które w zależności od stopnia wypukłości kompozycji określamy jako:
  - » relief płaski (płaskorzeźba, płaskoryt, *bas-relief*) – gdy kompozycja występuje niezbyt mocno przed płaszczyznę tła,
  - » relief wypukły (wypukłorzeźba, *haut-relief*) – gdy kompozycja występuje bardzo wydatnie przed płaszczyznę tła,
  - » relief wklęsły (wklęsłorzeźba) – gdy płaszczyzna tła występuje przed wykonaną w głąb kompozycję,
  - » *stiacciato* – czyli relief bardzo płaski i delikatny, sprawiający wrażenie rysunku.

Klasyfikacja rzeźby ze względu na funkcje:

- dekoracyjna,
- portretowa,
- architektoniczna,

- kulturalna,
- memoratywna, w tym:
  - » pomnikowa – dzieło wzniesione dla upamiętnienia osoby lub zdarzenia historycznego (posąg, grupa rzeźb na cokole, kolumna, obelisk, naturalny głaz, sztucznie usypane wzgórze),
  - » nagrobna (sepulkralna);
- plenerowa – w odróżnieniu od pomnika nieposiadająca wyraźnych funkcji memoratywnych,
- instalacja – realizacja wieloelementowa, przeznaczona do eksponowania w konkretnej przestrzeni.

Sztuka użytkowa łączy funkcję praktyczną i estetyczną. Termin ten, jak wiele innych, jest nieprecyzyjny, ponieważ dzieła malarskie, rzeźbiarskie czy graficzne również mogą łączyć te funkcje. Toteż zwykle się do sztuki użytkowej zalicza wszystkie te dzieła, których nie można jednoznacznie zaklasyfikować do dziedzin sztuki omówionych powyżej.

Ponieważ w dawnych wiekach wytwory, które łączyły funkcję użytkową i artystyczną, były dziełem ludzkich rąk, zamiast terminu sztuka użytkowa używano pojęcia rzemiosło artystyczne. Do rzemiosł artystycznych zaliczano: złotnictwo, jubilerstwo, kowalstwo artystyczne, ludwisarstwo, hafciarstwo, koronkarstwo, tkactwo, rzeźbę w kości i gliptykę, a także ceramikę, szkło artystyczne i wiele innych. Od czasów średniowiecza rzemieślnicy skupieni byli w cechach. Od XVIII wieku wytwórczość przeszła do manufaktur. Rękodzielnictwo w XIX wieku nie zaspokajało wszystkich potrzeb, ponieważ pod względem liczby wyprodukowanych przedmiotów nie wytrzymywało konkurencji z rozwijającym się przemysłem. Jednakże wyroby masowo produkowane przez przemysł w pierwszej połowie XX wieku nie satysfakcjonowały odbiorców pod względem estetycznym. Z tego powodu pojawiła się nowa odmiana sztuki użytkowej – wzornictwo przemysłowe, określane często angielskim terminem *design*. Współcześnie obok projektowanych przez artystów wyrobów przemysłowych istnieją jednak ciągle wyroby rękodzielnicze, które cieszą się szczególnym uznaniem wyrafinowanych odbiorców.

vademecum.ore.edu.pl